

Vliv sociálně patologických jevů na delikventní chování mládeže

Petra Gajdošíková

Bakalářská práce
2017

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Petra Gajdošíková**
Osobní číslo: **H140418**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Vliv sociálně patologických jevů na delikventní chování mládeže**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti zneužívání psychoaktivních látek, novodobých nelátkových závislostí a sociálně patologických projevů body image u současné mládeže.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

KALINA, Kamil. Klinická adiktologie. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4331-8.

BLINKA, Lukáš. Online závislosti: jednání jako droga?: online hry, sex a sociální sítě: diagnostika závislosti na internetu: prevence a léčba. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5311-9.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.

Preventing later substance use disorders in at-risk children and adolescents: a review of the theory and evidence base of indicated prevention. Thematic papers. Luxembourg: European monitoring centre for drugs and drug addiction, 2009. ISBN 987-92-9168-349-9.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Mgr. Jaroslav Balvín, CSc.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

7. prosince 2016

Termín odevzdání bakalářské práce:

26. dubna 2017

Ve Zlíně dne 7. prosince 2016

doc. Ing. Aněžka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 23.4.2017

J. Dopřálková

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací.

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídá k větší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá problematikou sociálně patologických jevů a delikvence u současné mládeže. V teoretické části definuje pojmy z oblasti dospívání, sociálně patologických jevů a delikvence. Přináší poznatky odborníků, kteří se této problematice věnují a také výsledky některých evropských a mezinárodních studií zaměřených na tuto oblast, kterých se zúčastnila také Česká republika. Praktická část se zabývá výzkumem, který byl uskutečněn mezi dospívajícími studenty, přináší srovnání s výsledky zahraničních studií a zjišťuje, zda mohou mít sociálně patologické jevy vliv na delikvenci v období adolescence.

Klíčová slova:

Mládež, adolescence, sociálně patologické jevy, závislost, šikana, delikvence

ABSTRACT

The bachelor's thesis deals with the issues associated with social-pathological phenomena and delinquency of the current youth. The terms from the field of pubescence, social-pathological phenomena and delinquency are defined in the theoretical part. The thesis presents knowledge of the experts who investigate these issues and also the results of some European and international studies aimed at this field made also with participation of the Czech Republic. The experimental part describes the survey which has been undertaken among the adolescent students, brings a comparison with the results of foreign studies and researches whether social-pathologic phenomena can affect delinquency in the period of adolescence.

Key words:

Youth, adolescence, social-pathologic phenomena, addiction, bullying, delinquency

Prohlášení:

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Motto:

„Hodnoty bytí spočívají z velké části v tom, jak vroucně jsme je schopni je prožívat. Hodnota našeho člověčího života je závislá na hodnotách, které jsou v nás. Lidé si stvořují svůj lidský svět. Je v něm to, co do něho vkládáme.“

(Josef Čapek)

Poděkování:

Ráda bych na tomto místě velmi poděkovala svému vedoucímu bakalářské práce panu docentu Jaroslavu Balvínovi za čas, který mi věnoval při našich konzultacích i po celou dobu mého studia.

Dále bych chtěla poděkovat své rodině, přátelům a především svým dvěma dcerám, jež mi byly po dobu studia i při psaní bakalářské práce oporou a díky nimž jsem mohla dojít až sem.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM A ZÁKLADNÍM POJMŮM	13
1.1 O LITERATUŘE DOMÁCÍ, ZAHRANIČNÍ A CIZOJAZYČNÉ	13
1.2 VZTAH TÉMATU K SOCIÁLNÍ PEDAGOGICE	14
1.3 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	15
2 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY A DELIKVENCE MLÁDEŽE	17
2.1 MLÁDEŽ A OBDOBÍ ADOLESCENCE	19
2.1.1 Základní pojmy mládež a adolescence	19
2.1.2 Mládež z pohledu vývojové psychologie	21
2.1.3 Utváření identity v adolescenci	22
2.1.4 Syndrom rizikového chování v dospívání	24
2.2 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY	25
2.2.1 Sociální patologie a kontexty socializace v dospívání	25
2.2.2 Teorie psychologické reaktance	26
2.2.3 Pojem závislost; etapy na cestě mladistvých do drogové závislosti; craving	27
2.2.4 Látkové závislosti	29
2.2.5 Nelátkové (behaviorální) závislosti	31
2.2.6 Agrese a agresivita; vandalismus	32
2.3 DELIKVENCE A KRIMINALITA	34
2.3.1 Vymezení pojmů kriminalita a delikvence	34
2.3.2 Psychologické teorie sociální deviace	35
2.3.3 Vlastnosti osobnosti a deviace	36
3 DOSPÍVAJÍCÍ A ŠIKANA	37
3.1 ŠIKANA	37
3.1.1 Vymezení pojmů šikana, šikanování	38
3.1.2 Kyberšikana	39

II	PRAKTICKÁ ČÁST	40
4	ÚVOD K PRAKTICKÉ ČÁSTI	41
4.1	VÝZKUMNÝ PROBLÉM	41
4.2	DESIGN VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	41
4.2.1	Vymezení výzkumných otázek	41
4.2.2	Vymezení výzkumných cílů	42
4.2.3	Vymezení hypotéz	42
4.2.4	Výzkumný soubor a způsob jeho výběru	43
4.2.5	Metoda sběru dat	43
4.3	ANALÝZA DAT	44
4.4	INTERPRETACE DAT	54
4.5	DOPORUČENÍ PRO PRAXI	57
	ZÁVĚR	58
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	59
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	63
	SEZNAM TABULEK	64
	SEZNAM PŘÍLOH	65

ÚVOD

*„Jsme to, co si myslíme. Vše z toho, co jsme, vzniká
s našimi myšlenkami. Myšlenkami tvoříme svět.“*

(Buddha)

Svět kolem nás je přesně takovým, jakým si ho my lidé společně tvoříme. A ať našemu myšlení, chování a jednání dáme jakékoli jméno, jsme to právě my, kdo má podíl na veškerém dění kolem nás.

Tématem naší bakalářské práce je možný vliv sociálně patologických jevů na delikventní chování současné mládeže.

Tato problematika se více či méně dotýká denně každého z nás, je součástí našich životů.

V teoretické části práce představujeme oblasti sociálně patologických jevů, závislostního chování a delikvence mládeže z pohledu autorů, kteří se této problematice již dlouhou dobu věnují. Prostřednictvím toho přinášíme na tyto skutečnosti pohled z různých úhlů a píšeme také o tom, jaké psychické procesy mohou ovlivňovat chování a jednání dívek a chlapců v období dospívání.

V teoretické části dále přibližujeme výsledky evropských a mezinárodních studií zaměřujících se na oblasti sociálně patologických jevů, závislostního chování a delikvence. Dále zmiňujeme statistická data týkající se užívání internetu v České republice. Rovněž přicházíme s výsledky, které vzešly z inspekční činnosti na českých základních a středních školách, zaměřené na problematiku šikany ve školním prostředí.

Informace o počtech uživatelů návykových látek mezi školáky a studenty, o počtech uživatelů internetu či o počtech případů výskytu šikany ve školách, které lze načerpat z výše uvedených studií a průzkumů, jsou vskutku alarmující a nikdo z nás by před těmito skutečnostmi neměl zavírat oči a být k nim lhostejný.

Tato problematika se týká našich dětí a v mnoha případech se jich dotýká v takovém rozsahu, že o tom my, dospělí, nemáme ani ponětí. Všechny tyto „nástrahy“ dnešního světa jsou našim dětem blíží, než si vůbec dokážeme představit.

Praktická část naší práce je realizována prostřednictvím dotazníkového šetření. U našich respondentů z řad studentů hledáme odpovědi na otázky z oblasti užívání návykových látek, závislostního chování, samopoškozování, záškoláctví, delikventního jednání a také na

to, zda se, ze strany spolužáků, stávají oběťmi šikany.

V praktické části definujeme výzkumný problém a výzkumné otázky, stanovujeme výzkumné cíle, kterých chceme prostřednictvím odpovědí našich respondentů dosáhnout. Naše zjištěné poznatky srovnáváme s výsledky zahraničních studií, o nichž píšeme v teoretické části.

Naší snahou je pokusit se nalézt odpověď na otázku, zda sociálně patologické jevy, potažmo závislostní chování, mohou mít skutečně vliv na možné delikventní jednání u dospívajících dívek a chlapců.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM A ZÁKLADNÍM POJMŮM

1.1 O LITERATUŘE DOMÁCÍ, ZAHRANIČNÍ A CIZOJAZYČNÉ

Domácí literatura

Na českém literárním poli existuje množství kvalitních publikací s tematikou období dospívání, sociálně patologických jevů a delikvence mládeže. Na tomto místě se blíže podíváme alespoň na některé z těch, které jsme použili při naší práci.

Kniha autora Petra Macka s názvem *Adolescence* přináší pohled na období dospívání i na další souvislosti spojené s touto životní etapou. Autor se v knize zmiňuje o pozitivních i negativních stránkách adolescence a chování mladých lidí v tomto období jejich života.

Publikace dvojice autorů Slavomila Fischera a Jiřího Škody s názvem *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení* předkládá čtenáři náhled na problematiku sociálně patologických jevů, objasnění pojmů sociálních patologií a deviací a přibližuje také oblast kriminality a delikvence.

Kniha autora Kamila Kaliny *Klinická adiktologie* představuje ucelený soubor informací týkajících se oblasti užívání návykových látek, závislostního chování, přístupů ke všem formám závislosti, prevence i typů terapií při práci s klientem.

Zahraniční literatura

Kniha zahraniční autorky Geri Millerové s názvem *Adiktologické poradenství* přibližuje problematiku týkající se poradenství v oblasti návykového a závislostního chování, přičemž zároveň - kromě poradenství - přináší množství informací pro pochopení podstaty samotné závislosti. Popisuje používané techniky a přístupy k různým modelům závislosti.

Cizojazyčná literatura

Publikace Evropského monitorovacího střediska pro drogy a drogové závislosti *Preventing later substance use disorders in at-risk children and adolescents: a review of the theory and evidence base of indicated prevention* z roku 2009 se zabývá hledáním příčin užívání drog u mladistvých. Snaží se nalézt souvislost mezi poruchami chování, problémy v rodině, povahovými rysy osobnosti a užíváním návykových látek v dospívání a také v pozdějším věku. Hledá odpověď na otázky, jaké chování jedince lze chápat coby varovný signál možné budoucí látkové závislosti a jak by bylo možné využít těchto informací v oblasti prevence.

1.2 VZTAH TÉMATU K SOCIÁLNÍ PEDAGOGICE

Tématem naší práce jsou sociálně patologické jevy a delikventní jednání dívek a chlapců v období adolescence. A jak spolu mohou souviset tyto oblasti lidského života a oblast sociální pedagogiky?

Matoušek (2003, s. 210) představuje sociální pedagogiku coby odbornou disciplínu, jež nám může pomoci získávat přehled o sociálních faktorech ohrožujících vývoj jedince a svým jednáním postupovat takovým způsobem, aby nepříznivé vlivy prostředí byly v co nejvyšší míře eliminovány. Ve středu zájmu sociální pedagogiky stojí jak samotný jedinec, tak prostředí, v němž se člověk nachází.

Sociální pedagogika představuje rovněž mimoškolní výchovu dětí a dospívajících ohrožených negativními vlivy a zároveň se snaží o předcházení sociálně patologickým jevům a rizikovému chování.

Z výše uvedených řádků je již na první pohled zřejmé, že snad nemůže existovat cokoli jiného, co by spolu tak velmi úzce souviselo, právě, jako je tomu v případě sociální pedagogiky a sociálně patologických jevů vyskytujících se u dětí a mládeže.

Jací asi mohou být dospívající, u nichž se objevují různé formy rizikového či antisociálního chování. Jaké pohnutky je vedou k tomu, aby se začali chovat způsobem, který není v souladu se zákony a předpisy naší země. Co všechno stojí v pozadí zrodu delikventních činů mladých dívek a chlapců.

A jaký postoj k takovému chování máme zaujmout my - dospělí.

„Problémové chování nasvědčuje tomu, že se dítě dostalo do zátěžových situací, které se mu nedaří adekvátně zvládat. Je mu těžko, potřebuje pomoc. Problémové dítě potřebuje ve zvýšené míře to, co potřebují všechny děti - opravdový lidský vztah s porozuměním (empatií), bezpodmínečným akceptováním a kongruencí.“ (Čáp a Mareš, 2001, s. 361)

Nechť tedy spolu souzní role sociální pedagogiky a osud dětí, které potřebují naši pomoc.

1.3 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

V této části naší práce přinášíme definice pojmů, jež se na následujících stranách budou objevovat nejčastěji. Definice všech uvedených termínů citujeme z knihy docenta Oldřicha Matouška *Slovník sociální práce* z roku 2003.

Adolescence - „Dospívání. Období přípravy na dospělost, které v pojetí u nás převládajícím navazuje na pubescenci. Během adolescence se buduje charakter (typické je ostré moralizování), ustaluje se kognitivní styl, kontrola pudů a emocí, profiluje se interpersonální chování, dospívající nalézají vlastní identitu.“ (Matoušek, 2003, s. 21)

Sociální selhání - „Společenský neúspěch ohrožující svého nositele, případně další lidi. V nejužším anglosaském pojetí zahrnuje: kriminální chování, závislost na alkoholu, na nealkoholových drogách, hráčství, sebevražedné jednání, nezaměstnanost, předčasné ukončení povinného vzdělávání u dětí, těhotenství před dosažením hranice dospělosti. U nás dosud tradovaný pojem sociální patologie má podobný obsah.“ (Matoušek, 2003, s. 214)

Sociální deviace - „Odchylka od společenské normy, volba jiné než běžné varianty chování. Protože všechny společenské normy nejsou jasně definovány a jsou pohyblivé, je hranice mezi normálním chováním a deviací neostrá.“ (Matoušek, 2003, s. 51)

Rizikové chování - „Jednání, jež může ohrozit život, zdraví nebo sociální integritu jedince, nebo chování, které je namířeno proti zájmům společnosti definovaných zákony. Tímto chováním se soustavně zabývá kriminologie, behaviorální medicína a psychologie zdraví.“ (Matoušek, 2003, s. 185)

Závislost - „Stav, v němž se člověk není schopen obejít bez určité látky, případně činnosti. Má obvykle jak stránku fyzickou, tak psychickou i sociální.“ (Matoušek, 2003, s. 270)

Delikvence - „V převládajícím pojetí se za delikvenci považují všechny typy jednání, jež porušují společenské normy chráněné zákony, tedy všechny trestné činy a přestupky včetně protispolečenských činů, které spáchali nezletilí, kteří ještě nejsou trestně odpovědní.“ (Matoušek, 2003, s. 46)

Násilí - „Chování, které je namířené proti druhému a způsobuje mu škodu. Násilí může mít i konkrétní cíl - vynutit určité chování. Násilí se vyskytuje jako projev mocenských ambicí i reálné moci, a to jak mezi jednotlivci, tak mezi skupinami.“ (Matoušek, 2003, s. 118)

Agresivita - „Útočnost projevující se jednáním, které poškozuje věci nebo osoby. Agresivita je reakcí na ohrožení (tedy obranou), naučeným způsobem prosazování vlastních přání (tzv. instrumentální agresivita) nebo projevem vnitřního puzení, snad specificky lidského. Agresivní chování posiluje pocit moci a v jistých skupinách i prestiž.“ (Matoušek, 2003, s. 23)

Šikana - „Týrání v kolektivech, jehož pachateli i oběťmi jsou osoby se stejnou formální pozicí ve skupině, často vrstevníci. Šikany se dopouštějí osoby s dispozicí k agresivitě, osoby egoistické, neschopné soucitu. Šikanu provádějí skoro vždy skupinky šikanujících.“ (Matoušek, 2003, s. 236)

2 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY A DELIKVENCE MLÁDEŽE

„Mladá generace má pocit, že s ní přichází lepší svět.

Stará garda má pocit, že s ní ten lepší svět odchází.“

(Karel Čapek)

Na tomto místě si přiblížíme konkrétní zjištěná data z mezinárodních školních studií monitorujících situaci v oblasti užívání návykových látek a delikvence u žáků a studentů.

Podle výroční zprávy Národního monitorovacího střediska pro drogy a závislosti (2015) vykazují čeští dospívající ve věku 16 let nadprůměrný výskyt rizikového chování, zejména v oblasti celoživotních zkušeností s užitím legálních i nelegálních drog.

Na území Evropy probíhá již více než desítku let množství odborných studií zaměřujících se na zhodnocení stávající situace a jejího vývoje v oblasti užívání návykových látek, životního stylu a dalších skutečností s tím spojených, jejichž cílovou skupinu zastupují žáci základních škol a studenti středních škol a gymnázií.

Mezinárodní projekt ESPAD představuje evropskou školní studii o alkoholu a jiných drogách. Studie je realizována již od roku 1995; cílovou skupinou jsou zde studenti ve věku 16 let. Této studii se pravidelně účastní také Česká republika.

V roce 2015 proběhl sběr dat na vzorku 215 vybraných škol v celé České republice, do analýzy dat bylo zahrnuto 208 škol a 309 tříd.

Otázky v dotazníku byly směřovány do oblasti kouření nikotinových cigaret, pití alkoholu, zkušeností s nelegálními drogami.

Podle výsledků této studie mělo zkušenost s kouřením cigaret celkem 66,1% dospívajících (65,2% chlapců a 66,9% dívek). Dívky zaujímaly „prvenství“ rovněž v otázkách kouření v posledních třiceti dnech, v každodenním kouření i v kouření více než 11 cigaret denně.

Alespoň jednu zkušenost s užitím nelegální drogy uvedlo 37,4% dotázaných studentů. Nejčastěji šlo o konopné látky - marihuanu nebo hašiš (36,8% respondentů). Užití pervitinu uvedlo 1,4% dotázaných; čichání rozpouštědel 5,7% studentů.

Z hlediska subjektivně vnímané dostupnosti uváděli dotazovaní studenti coby snadno

dostupné cigarety a alkohol, jako nejhůře dostupné pervitin a kokain. (Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti, 2015)

Studie HBSC představuje mezinárodní výzkumnou studii koordinovanou Světovou zdravotnickou organizací zaměřenou na zdraví a životní styl mládeže; cílovou skupinou jsou zde žáci základní školy ve věku 11, 13 a 15 let.

V roce 2014 proběhl v České republice sběr dat na 243 vybraných základních školách a víceletých gymnáziích.

V oblasti kouření nikotinových cigaret nepřevyšují čeští žáci evropský průměr; v 9. třídách kouří více dívky než chlapci.

V případě konzumace alkoholu vykazují čeští žáci nadprůměrné hodnoty ve srovnání s žáky z jiných států.

Taktéž v případě užívání konopných látek vykazují čeští žáci ve věku 15 let nadprůměrné hodnoty - chlapci i dívky shodně 23%, přičemž evropský průměr představuje 15%. (Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti, 2015)

Studie ISRD představuje mezinárodní self-reportovou studii delikvence. Výzkum se zaměřil na žáky ve věku 12 - 15 let.

Druhé vlny této mezinárodní studie, jež proběhla v letech 2006 až 2007, se zúčastnila již také Česká republika. Jednalo se o vůbec první studii tohoto typu, uskutečněnou na celonárodním reprezentativním vzorku. Studie je zaměřena na zjištění o jednotlivých formách delikventního jednání a obsahuje data o násilných a majetkových skutcích.

Zatím poslední, 3. vlna výzkumu (ISRD-3), proběhla v České republice v roce 2013; organizovala ji katedra sociologie filozofické fakulty na univerzitě Karlově. Je zkoumána oblast majetkových, násilných a ostatních činů.

Z provedeného výzkumu vyplývá, že alespoň jednoho delikventního činu se během života dopustilo 38% dětí, do kontaktu s policií se dostalo 10% z nich. Za poslední rok spáchala nějaký delikventní čin asi jedna třetina dětí (30%).

Nejčtetnějšími formami delikvence jsou krádež v obchodě, vandalismus, nošení zbraně a skupinová bitka.

Také se mimo jiné potvrzuje poznatek, že delikventní tendence je stále ještě výraznější u chlapců. (Moravcová, Podaná a Buriánek, 2015, s. 32-33)

2.1 MLÁDEŽ A OBDOBÍ ADOLESCENCE

2.1.1 Vymezení pojmů mládež a adolescence

„Dospělí sami nikdy nic nechápují a děti to hrozně unavuje, stále a stále jim něco vysvětlovat. Děti musí být k dospělým hodně shovívavé.“

(Antoine de Saint-Exupéry)

Období dospívání. Etapa, již na své cestě životem projde každý z nás. Bouřlivé období lidského vývoje plné neočekávaných změn a neopakovatelných okamžiků. Každému z nás promění stávající život. Každému z nás poněkud jinak.

V této části naší práce procházíme jedním z vývojových stádií ontogeneze a přibližujeme problematiku tohoto období z pohledu předních českých autorů.

Mládež - „Sociální skupina tvořená lidmi ve věku přibližně od 15 do 25 let, kteří již ve společnosti neplní role dětí, avšak společnost jim ještě nepřiznává role dospělých. Má charakteristický způsob chování a myšlení, jiný systém vzorů, norem a hodnot. Každá generace mládeže reprodukuje některé kulturní hodnoty dané společností, jiné odmítá a vytváří hodnoty nové. Proto vzniká v průběhu socializace mládeže určité napětí, vyvolané její větší schopností prosazovat nové věci, ale menší ochotou společnosti tyto změny připustit.“ (Průcha, Mareš a Walterová, 2003, s. 125)

Mládež představuje skupinu lidí, kteří se nacházejí v období pojmenovaném coby mládí; v období, které se nachází mezi dětstvím a dospělostí. Skupina, jež má specifické zájmy, touhy a k životu a dění kolem sebe přistupuje různým způsobem v případě každého svého jednotlivce. Mládež je v období dospívání v otázce finančního zajištění většinou plně závislá na rodičích a jejím každodenním úkolem je školní příprava na profesní budoucnost. Na dospívající čekají nové sociální role. Mládež nepředstavuje homogenní skupinu; postoje, názory, zájmy a systémy hodnot jejích jednotlivých členů nejsou stejnorodé. V naší společnosti prezentuje mládež seskupení, jež s sebou přináší energii a nové přístupy, nicméně, nemusí vždy představovat jen vývoj směřující k větší dokonalosti. Výzkumem mládeže se zabývá sociologie, psychologie, pedagogika a další vědní disciplíny. Sociologie často zkoumá skupiny deviantní a marginální. Tyto komunity se chtějí výrazně

odlišovat od ostatních, ať už celkovým životním stylem, nerespektováním společenských pravidel či způsobem mluvy a vyjadřování. (Maříková, Petrušek a Vodáková, 1996, s. 635)

Adolescence - „Věkové období mezi dětstvím a dospělostí, v sociologickém a pedagogickém pojetí mládež.“ (Průcha, Mareš a Walterová, 2003, s. 12)

Adolescence - „Dospívání; období mezi pubescencí, která se do ní ovšem někdy též počítá, a ranou dospělostí; nástup sekundárních pohlavních znaků, dosažení pohlavní zralosti, dozrávání rozumových schopností a dotváření celistvosti osobnosti.“ (Hartl, 2004, s. 8)

Šimíčková-Čížková (2003, s. 111) uvádí, že **adolescence u dívek** začíná přibližně v šestnácti letech, **u chlapců** o rok později. Na samotném závěru tohoto období se vývojové rozdíly mezi dívkami a hochy vyrovnávají. Věkovou hranici, kdy etapa adolescence končí, není možné přesně určit, a to z toho důvodu, že na dosažení dospělosti má vliv množství faktorů a skutečností.

Období adolescence je možné přiblížit jako období plné významných osobnostních změn. Dospívající si v této etapě života uvědomuje své vlastní Já. Intenzivně pociťuje a prožívá své touhy. V období adolescence hrají významnou roli psychologická kritéria, mezi něž patří především dosažení osobní autonomie. Adolescence představuje vývoj jedince v období mezi dětstvím a dospělostí. (Macek, 2003, s. 7, 9)

Čáp a Mareš (2001, s. 236-237) přibližují **období adolescence** coby etapu lidského vývoje, která je klidnější než puberta, jež jí předchází. Díky vysoké úrovni senzomotorických a intelektových předpokladů je jedinec v tomto období schopen dosahovat velmi dobrých výkonů - v oblasti sportu, zálib či ve školních výsledcích. Právě ve škole však mnoho dospívajících nevyužívá v plné míře svých možností. Svou roli při tom sehrává řada faktorů - poměry v rodině, vliv vrstevníků či nedostatek snahy při plnění každodenních úkolů a povinností. Adolescenti odmítají postoje dospělých; buď proti nim intenzivně vystupují, anebo je naopak zcela ignorují. Mezi dospívajícími existují velké interindividuální rozdíly.

2.1.2 Mládež z pohledu vývojové psychologie

„Mládí by byla krásná doba, kdyby přišlo až později v životě.“

(Charlie Chaplin)

Období adolescence, představující vývoj jedince mezi 15. a 22. rokem jeho života, je obdobím plným somatických, psychických a sociálních změn.

V období adolescence je dosahována plná reprodukční zralost a dokončován tělesný růst; významně se odlišuje tělesná stavba dívek a chlapců.

Období dospívání provází **emoční labilita**, časté změny a výkyvy nálad, impulzivita jednání a nepředvídatelnost reakcí. Mnozí dospívající jakoby sami nechápali, co se to s nimi vlastně děje.

V období dospívání se rozvíjejí nové schopnosti, což může vést k případnému zájmu o nové činnosti, záliby, sport.

Dospívající dosahují vyššího stupně logického myšlení; nyní jsou schopni vytvářet domněnky; hledat možné alternativy řešení v problémové situaci.

I pro dospívající představuje rodina pocit bezpečí a jistoty. Snaha o osamostatnění může nabývat různých podob. Mnozí dospívající se bouří proti svým rodičům a jejich vzorům, nelibě snášejí projevy jejich rodičovské lásky a svou pozornost obracejí k jiným, novým směrům a cestám. Svě sociální vazby přesouvají na své vrstevníky. Jiní se naopak vůči svým vrstevníkům uzavírají a žijí si ve „svém vlastním světě“.

Tento psychosociální konflikt může, jako jeden z více faktorů, přispět ke vzniku otevřené patologie s vegetativními poruchami - kupříkladu k mentální anorexii. (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 143-153)

Dospívající mají pocit, že se všechno musí vyzkoušet a prožít naplno. Že jakékoli jejich omezování či zakazování čehokoli je nesmyslné. Mají pocit, že jsou nadřazeni ostatním. Ignorují nebezpečí a rizika, neboť jsou přesvědčeni o tom, že právě jim se nemůže nic stát. Neberou na vědomí cokoli, co by mohlo být překážkou v užívání volnosti a svobody, kterou jim přináší jejich nová životní role. Tento životní přístup specifický pro období dospívání přibližuje termín **adolescentní egocentrismus**. (Vágnerová, 2000, s. 265)

2.1.3 Utváření identity v adolescenci

„Když mi bylo pět, maminka mi řekla, že klíčem k životu je štěstí. Když jsem přišel do školy, zeptali se mě, co chci být, až vyrostu. Napsal jsem „šťastný“. Řekli mi, že nerozumím zadání. Já jim řekl, že oni nerozumí životu.“

(John Lennon)

Utváření identity v adolescenci. Tuto součást etapy lidského vývoje a její problematiku jsme si pro naši práci vybrali záměrně. V období adolescence dochází k završení rozvoje identity dospívajícího v řadě aspektů a nalezení identity představuje hlavní úkol tohoto vývojového období. Řada psychologů přináší nové poznatky o skutečnostech, že v případě pochybností a obtíží při nacházení vlastní identity dochází u mládeže ke kriminálnímu a psychotickému chování a jednání.

„Mladý člověk v tomto období hledá odpověď na řadu základních otázek - kým jsem a jaký jsem, kam patřím a kam směřuji, jaké hodnoty jsou v mém životě nejvýznamnější.“ (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 160)

Macek (2003, s. 62-65) ve své knize uvádí, že utváření identity v adolescenci představuje dle myšlenek E. Eriksona (1968) základní vývojový úkol tohoto období. Utváření identity je podmíněno množstvím faktorů. Rozlišujeme **osobní a sociální aspekt identity**. Osobní aspekt identity odpovídá na otázku „kdo jsem“, sociální aspekt identity na otázku „kam patřím“. Proces utváření identity sestává z řady jednotlivých fází, které se od sebe vzájemně odlišují. Různí se průběh a také jejich prožívání u každého jednoho dospívajícího. V průběhu procesu utváření identity je podstatné rovněž vědomí vlastní stability. Tento proces zahrnuje též sebereflexi, **sebepojetí** a **sebehodnocení**.

Stejně tak Říčan (2007, s. 162) přibližuje Eriksonovu teorii „Osmi věků člověka“, konkrétně **Stadium identity**, jemuž náleží číslo 5. Identita prezentuje potřebu a touhu jedince „někam patřit“, „vědět, kým vlastně jsem“, „znát své místo na tomto světě“. Hledání identity představuje nelehký úkol. Její utváření může vést k vnitřním konfliktům, jež mohou přecházet až do tzv. **krize identity**, připomínající někdy vážnou psychickou poruchu.

Čáp a Mareš (2001, s. 236) popisují ve své knize **formování identity** jedince v období adolescence a uvádějí, že dospívající se v této etapě vývoje nacházejí ve specifické, přechodné situaci mezi dětstvím a dospělostí. Nejsou ani tam, ani tam. Už nechtějí být dětmi, nicméně, k pojmání světa dospělých si nedokáží vyhranit názor. Rádi by již využívali výhody starších, naproti tomu nepřijímají představu odpovědnosti plynoucí z dospělosti, stereotyp každodenního života a rutinu v zaměstnání. Mládež se snaží jakoby „zbrzdit“ život, zůstat déle v nedospělosti.

Období **hledání identity** přináší silnou touhu jedince, jenž je právě v období dospívání, po sebepoznávání a také touhu po nalezení odpovědi na otázku v čem vlastně spočívá význam jeho vlastního života. Svou identitu hledá dospívající experimentováním. Nutnost nalézt vlastní identitu, společně s obtížemi, jež toto hledání provázejí, bývají označovány termínem **adolescentní krize**. Adolescence představuje období, které je dospívajícím poskytnuto pro to, aby získali čas dospět. Někteří se ovšem brání přijmout zodpovědnost plynoucí z dospělosti a ze všeho nejraději by „zastavili čas“. Tato situace je označována termínem E. Eriksona jako **psychosociální moratorium**. (Skorunková, 2013, s. 118-119)

Šimíčková-Čížková (2003, s. 111-113) nám přináší svůj pohled na období adolescence jako na etapu života, v níž dospívající přijímá normy společnosti, přebírá typické vzorce chování. Proces vytváření identity probíhá u každého z nás již od dětství. Vlastní identita představuje specifickou ve vlastních reakcích. Pocit identity spoluvytvářejí také vrozené vzorce chování - **genotyp**. Ten společně s okolním prostředím zapříčiňuje to, že různí lidé se ve stejných situacích chovají rozdílně. Aby dospívající dosáhl skutečné pozice dospělého, musí si osvojit některé z psychologických charakteristik, a to především **nezávislost** a **autonomii**. Podstatný vliv na dosažení těchto dvou charakteristik mají rodiče a další dospělí, neboť pouze v případě, že dovolí být dospívajícímu sám sebou a být zodpovědný za své jednání, otvírají mu díky tomu cestu k nezávislosti.

Vágnerová (2000, s. 264-265) přidává ještě další úhel pohledu, a to z hlediska **ženské** a **mužské role**. U dívek se může na závěr období adolescence již objevovat velmi silná touha po miminku. Naproti tomu chlapci preferují svou individuální identitu, usilují o co nejlepší výkon a sociální status. Jsou soupeřiví a chtějí být v dominantním postavení.

2.1.4 Syndrom rizikového chování v dospívání

„Dělat, co je správné a rozumné, je v každém období lidského života především nudné.“

(Francois de La Rochefoucauld)

Bouřlivé období adolescence plné neopakovatelných okamžiků a neočekávaných vývojových změn přináší každý nový den do života dospívajících nepřehledné množství příležitostí a výzev a s nimi spojených nástrah.

Dospívající nechtějí přijímat život coby předem jasně definovaný směr, kterým by se měli vydat. Touží po tom žít. Tady a teď. Vzít si všechno, co jim život v danou chvíli právě nabízí. Aniž by si uvědomovali možné budoucí důsledky svého jednání.

Tři složky syndromu rizikového chování: (Kabíček, Csémy a Hamanová, 2014)

Zneužívání návykových látek - abúzus návykových látek je na svém počátku zpravidla motivován sociálně, dospívající nevyzkouší návykovou látku na vlastní popud, jde o vliv jeho vrstevníků.

Negativní jevy v oblasti psychosociálního vývoje - jedná se o maladaptaci, poruchy chování a agresivitu, delikvenci, sebepoškozování, suicidialitu. K tomu navíc úrazy (spojené s agresivitou nebo riskováním), rvačky, týrání zvířat, záškoláctví a školní selhávání, opakované závažné lhaní, útoky z domova, ničení majetku, krádeže, žhářství.

Rizikové chování v oblasti reprodukční - tato oblast v sobě zahrnuje předčasný sexuální život, časté střídání partnerů, nechráněný pohlavní styk, pohlavní nemoci.

V širším pojetí syndromu rizikového chování můžeme k výše uvedenému začlenit také nezdravou výživu a nezdravé stravovací návyky, hraničící s poruchami příjmu potravy - mentální anorexií a bulimií. Dále nedostatek fyzické aktivity či neadekvátně dlouhý čas věnovaný počítači či televizi.

Všechny výše uvedené druhy rizikového chování jsou v mnohých případech identifikovatelné podle změn, které u dospívajícího následně nastanou. Může se jednat o zhoršení prospěchu ve škole, změnu dosavadních zálib či obklopení se novými lidmi, kterým problémové chování nevadí. (Kabíček, Csémy a Hamanová, 2014, s. 34-35)

2.2 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY

2.2.1 Sociální patologie a kontexty socializace v dospívání

Sociální patologie - „(z řec. pathos = utrpení, vzrušení; logos = slovo, nauka, řeč) - shrnující pojem pro nezdravé, nenormální, obecně nežádoucí společenské jevy, tzn. společensky nebezpečné, negativně sankcionované formy deviantního chování, ale hlavně pro studium příčin jejich vzniku a existence.“ (Maříková, Petrušek a Vodáková, 1996, s. 758)

Klíčovou roli v případě vzniku problémového chování dospívajících hraje prostředí, v němž se mládež právě nachází. Mezi **hlavní kontexty socializace** v dospívání náleží rodina, škola a prostředí vrstevníků. Všechny výše uvedené kontexty zastupují společný podíl na spoluutváření vývoje dětí.

Úlohu rodiny v životě dítěte nelze ničím nahradit či zastoupit. **Rodina** má podstatný vliv na formování osobnosti dětí i dospívajících. „Tradiční“ obraz rodinného prostředí, v němž je zastoupen mužský a ženský prvek, přináší dětem a dospívajícím jeden ze vzorců chování, jenž mohou přijmout. Faktem ovšem je, že dnešní rodiny i celé pojetí rodinného soužití se od minulých let velmi změnilo a dá se říct, že už téměř nic není jako dřív. Zvyšuje se počet rozvodů, snižuje se porodnost a zvyšuje se počet neformálních rodin bez zákonného sňatku. Přibývá vztahů, ve kterých partneři nechtějí mít děti. Ženy odkládají dobu sňatku a narození dítěte, neboť si nechtějí nechat vzít své právo na to se vzdělávat a budovat kariéru.

V případě, že dítě a dospívající nemá se svými rodiči vytvořen fungující vztah, může poté nastat situace, že bude tyto chybějící mezilidské vztahy hledat mezi svými vrstevníky.

Vrstevníci hrají v životě dospívajících významnou roli a podílí se na jejich sociálním vývoji. I zde však mohou nastat, podobně jako v případě vlivu rodinného prostředí, situace, které působí na vývoj, postoje a hodnoty dospívajících jak pozitivním, tak negativním způsobem. Vliv party je natolik silný, že se jedinec zkrátka „nechá strhnout davem“ a chová se způsobem, jakým by se bez tohoto ovlivnění nechoval.

Stejně, jako rodina a vrstevníci, tak také **škola** představuje důležitou součást života dětí a dospívajících a podílí se na utváření jejich osobnosti. Ve školním prostředí ovlivňuje životní postoje dětí a dospívajících mnoho faktorů a jeden z nich představuje osoba pedagoga, který se pro dítě může stát a ve většině případů stává, určitým vzorem. Pedagog by měl být schopen dětem pomoci, ať s učením či problémy. (Sobotková-Nielsen, 2014, s. 95-107)

2.2.2 Teorie psychologické reaktance

„Je lepší shořet než vyhasnout.“

(Kurt Cobain)

V naší práci pohlížíme na mládež, období dospívání a skutečnosti s tím spojené z pohledu psychologie a z toho důvodu na tomto místě uvádíme následující teorii.

V roce 1966 přichází sociální psycholog **J. W. Brehm** s **teorií reaktance**, podle níž, v situacích, kdy je nějakým způsobem omezena lidská možnost svobodné volby, pociťuje člověk zvýšenou potřebu zachovat se tak, aby si svobodu udržel. (Gálik, 2012)

„Uplatnění sankcí proti kouření nebo dalším nežádoucím formám chování může mít opačný účinek, zvláště je-li svoboda chovat se zakázaným způsobem vysoce ceněna.“
(Hewstone a Stroebe, 2006, s. 309)

Gálik (2012, s. 61) o Brehmově teorii uvádí, že v situacích, kdy jedinec nabývá pocitu, že by jeho osobní svoboda mohla být nějakým způsobem omezována, změní své chování tak, aby ji pokud možno získal zpátky. V této souvislosti hovoříme o čtyřech možných důsledcích či následcích: reaktance může být příčinou chování opačného k vyžadovanému; jedinec se může začít chovat způsobem podobně nevhodným, nicméně, jiným než tím, jež mu bylo v uplynulé době zakázáno; v důsledku reaktance si člověk utváří negativní postoj vůči chování, které je od něj požadováno; zároveň se vytváří odmítavý postoj ke zdroji zákazu.

Pokus o změnu chování tedy může determinovat ještě zápornější postoj přesvědčovaného vůči požadovanému. Je tedy vhodné důkladně uvážit, zda se některé zákazy - v důsledku výše popsaného - nesetkají s kontraproduktivní odezvou, a sice, zda nebudou touhu po zakazovaném chování ještě umocňovat. Kupříkladu by se mohlo stát, že si jedinec coby alternativu k zákazu kouření nikotinových cigaret zvolí marihuanu.

2.2.3 Pojem závislost; etapy na cestě mladistvých do drogové závislosti; craving

„Všechny zdi, o které se rozbívám, jsou v mé hlavě.“

(John Lennon)

Dospívající se na cestě hledáním své vlastní identity setkává s různými „nástrahami“, kupříkladu v podobě návykových látek. A ať už jsou jeho pohnutky pro to, tomuto pokušení podlehnout, jakékoli, mladý člověk mnohdy netuší, že může jít o cestu, z níž není návratu.

Jak uvádí Vokurka a Hugo (2015, s. 1104), představuje **závislost** syndrom, ke kterému dochází následkem opakovaného užívání jedné nebo více psychoaktivních látek, a to včetně alkoholu. **Psychická** závislost je stav, při kterém droga vyvolává příjemné pocity a uspokojení. Tato je nápadná kupříkladu u stimulačních drog. **Fyzická** závislost je stav, který se projevuje tělesnými obtížemi při odnětí drogy - abstinenční syndrom. Tento typ závislosti existuje kupříkladu u opiátů. V důsledku působení návykových látek na různé orgány dochází k dalšímu poškození organismu.

Etapy na cestě mladistvých do drogové závislosti:

První etapu na cestě do drogové závislosti představuje **etapa experimentování**. Dospívající jsou nezkrtní a pociťují touhu všechno si vyzkoušet. Nepřemýšlejí nad možnými následky ani nad tím, že by jejich nevinný „experiment“ s drogou mohl skončit závislostí.

Druhá etapa - **etapa rekreačního užívání** - představuje etapu, z níž je velmi obtížné pokusit se „dostat ven“. V této fázi má uživatel pocit, že má moc on nad drogou.

Třetí etapa - **fáze problémového užívání (duální identita)** - uživatel prožívá nekončící pocity strachu a napětí. Na jedné straně by chtěl s užíváním drog přestat, na straně druhé nevěří sám sobě, že by to dokázal a přesvědčuje se, že drogy „jsou vlastně fajn“.

Čtvrtá etapa - **droga na plný úvazek** - uživatel v důsledku abstinenčního syndromu žije už pouze myšlenkou na to, jak si obstarat svou každodenní „dávku“.

Pátá etapa - **drogový stereotyp života** - drogy představují veškerý smysl života uživatele. Nedokáže bez nich žít. Vše jiné ztrácí význam. (Vališová a Kasíková, 2011, s. 431-433)

Jedno ze základních kritérií pro určení diagnózy závislosti představuje craving neboli bažení. Tato touha po droze bývá také jedním z příznaků některých odvykacích stavů.

Autoři Vokurka a Hugo (2015, s. 181) přibližují **craving** coby nezvykle silnou touhu po psychoaktivní látce, kterou jedinec užíval již v uplynulé době a k jejímuž užívání se opakovaně vrací. Užívání takové látky je spojeno s navozením příjemných pocitů.

Nešpor (2001, s. 14) ve své knize uvádí, že craving může mít za následek zhoršení sebeovládání. Výše uvedené neplatí ve všech případech, neboť i jedinec, u něhož se objevuje silná touha po užití drogy, může vykazovat známky zachovaného sebeovládání. Snížit úroveň sebeovládání je schopna také návyková látka, na níž není jedinec závislý (kupříkladu u uživatelů heroinu může být takovou látkou alkohol). Někteří jedinci mohou vykazovat tendenci craving potlačovat, což může vést k úzkostným stavům, které celý tento proces následně zesílí a sebeovládání ještě více upozadí.

Evropské monitorovací středisko pro drogy a závislosti přichází ve své publikaci s následujícími poznatky a zjištěními:

„Schopnost **sebeovládání** vede ke snížené míře užívání návykových látek u mladých v období dospívání. Nesmělost či plachost může u žen představovat ochranný prvek před užitím konopí. Naproti tomu slabá kontrola regulace špatné nálady, očekávání efektu celkového uvolnění po požití alkoholu a vyrovnávání se s problémy pitím alkoholu vede ke zvýšenému riziku vzniku závislosti na alkoholu. Vyhledávání či usilování o senzací je spojeno s kouřením cigaret a užíváním konopí.“¹

Autorka Geri Millerová (2011, s. 21) uvádí, že je třeba pochopit dynamiku užívání návykových látek a závislosti, neboť pokud porozumíme tomu, proč vlastně u člověka vzniká závislostní chování, je možné hledat cestu k předcházení vzniku takového jednání.

¹ „Good self-control leads to less adolescent substance use. Being shy may be protective for females for cannabis use. Weak negative mood regulation, stronger tension-reduction alcohol expectancies and drinking to cope increase the risk of drinking alcohol. Sensation-seeking is associated with cigarette and cannabis use.“ (EMCDDA, 2009, s. 18)

2.2.4 Látkové závislosti

„Tvůj strach určuje, s čím se spokojíš.“

(David Deida)

Návyková látka představuje substanci, která při užití vyvolává účinky, jenž mění prožívání, vnímání a chování jedince a dále má schopnost vyvolat návykové užívání a závislost.

Návykové látky vedoucí k závislosti:

Alkohol; chemicky etylalkohol, etanol vzniká kvašením cukrů. Účinek alkoholu závisí na dávce a dalších faktorech, kterými jsou vliv prostředí nebo dispozice. Malé dávky působí stimulačně, vyšší tlumivě. V České republice patří alkohol mezi legální drogy. Spotřeba alkoholu se v České republice pohybuje kolem deseti litrů čistého alkoholu na obyvatele. Nadměrně konzumuje alkohol asi čtvrtina mužů a desetina žen. Počet osob s vyjádřeným syndromem závislosti na alkoholu převyšuje 300 000. (Kalina, 2015, s. 51-52)

Tabák; psychotropní složkou tabáku je alkaloid nikotin. Nikotin zvyšuje bdělost, soustředivost a paměť, potlačuje podrážděnost a agresivitu. V České republice patří nikotin mezi legální drogy. V České republice kouří asi 30% osob ve věku nad 15 let. Každý rok zemře v důsledku nemoci způsobené tabákem 23 000 osob. (Kalina, 2015, s. 79-80)

Opioidy a opiáty představují tlumivé látky s euforickým efektem. Jejich název je odvozen podle sušené šťávy z nezralých makovic (opia). Přírodními zástupci jsou alkaloidy morfiu a kodein, polosyntetické a syntetické látky zastupují heroin, metadon, buprenorfin a braun. U opiátů je velmi malý rozdíl mezi dávkou účinnou a smrtelnou, čímž se velmi zvyšuje riziko možného předávkování a následně smrti. (Kalina, 2015, s. 55, 58)

Psychomotorická stimulancia způsobují celkové povzbuzení organismu. Do této skupiny látek patří metamfetamin (pervitin), amfetamin, MDMA, kokain. V České republice zastupuje metamfetamin nejčastěji užívanou psychostimulační látku; odhad počtu uživatelů je 20 500 osob. (Kalina, 2015, s. 70-71)

Těkavé látky představují chemické látky, které mají narkotický účinek. Mezi takové látky patří toluen, trichloretylen, aceton, éter, chloroform a složky některých lepidel, ředidel a rozpouštědel. První experimenty s těmito látkami probíhají zpravidla v dospívání. Organická rozpouštědla vyvolávají psychickou závislost. (Kalina, 2015, s. 74-76)

MDMA a taneční drogy představují skupinu syntetických látek, jež jedinci přináší celkovou psychickou a fyzickou stimulaci. Patří sem extáze (MDMA) a látky jí podobné - MDEA a MDA. Extáze je nejrozšířenější droga napříč celým světem, kterou užívají mladí lidé na akcích s reprodukovanou taneční hudbou. (Kalina, 2015, s. 76-77)

Zneužívaná farmaka s psychotropním účinkem zastupují látky skupiny opioidních analgetik, sedativ, hypnotik a anxiolytik. Nejčastěji jde o farmakologickou skupinu opioidů a benzodiazepinů; benzodiazepiny této skupině dominují, jde o nejvíce a nejčastěji předepisovaná psychofarmaka u nás. Složky v těchto látkách pomáhají snižovat pocity strachu a úzkosti. Psychofarmaka vedou k rozvoji psychické i tělesné závislosti. (Kalina, 2015, s. 62-63)

Látky, které obvykle nevyvolávají psychickou ani fyzickou závislost:

Konopné drogy představují přírodní drogy vyráběné z konopí; patří mezi látky s halucinogenním účinkem. Účinnou látkou jsou kanabinoidy. Tuto skupinu látek zastupují marihuana, hašiš a hašišový olej. Konopí představuje nejrozšířenější nelegální drogu ze všech. V Evropské unii je nejčastěji užívanou nelegální látkou; nejvýznamnější je jeho užívání ve věkové skupině 15 - 24 let. U konopných drog vzniká psychická závislost jen velmi zřídka, tělesná závislost nevzniká. (Kalina, 2015, s. 64-67)

Halucinogeny představují skupinu přírodních a syntetických látek vyvolávajících změny vnímání až po halucinace. Přírodní halucinogeny zastupuje psilocybin, meskalin (v kaktusu peyotlu), atropin a skopolamin (durman, blín), ibogain, myristicin (v muškátovém ořechu), kyselina ibotenová (v muchomůrce červené a tygrované) a bufotenin (jed ropuch rodu Bufo). Mezi syntetické látky v této skupině řadíme LSD, PCP a ketamin. Halucinogeny obvykle nevyvolávají psychickou ani somatickou závislost. (Kalina, 2015, s. 67-69)

2.2.5 Nelátkové (behaviorální) závislosti

„Je v povaze 'vášně', že není uspokojena, a většina lidí žije jenom kvůli požitku z ní.“

(Aristoteles)

Nelátkové závislosti nejsou podmíněny látkami; jsou podmíněny procesy a jejich technickými prostředky. Jedná se o závislostní chování.

Nelátkové závislosti představují psychické závislosti; jedinec není ohrožen rizikem plynoucím z intravenózní nebo jiné aplikace návykové látky či infekčními onemocněními.

Naproti tomu zde, podobně jako v případě návykových látek, sehrává svou roli psychika a těmto „uživatelům“ se proto nevyhne craving či abstinenční příznaky.

V důsledku užívání nelátkových závislostí dochází rovněž k páchání trestných činů a k suicidiálnímu jednání.

Mezi návykové poruchy patří gambling (patologické hráčství); mezi novodobé nelátkové závislosti netholismus (závislost na internetu) či nomofobie (závislost na mobilních telefonech).

Do oblasti nelátkových závislostí můžeme zařadit také poruchy příjmu potravy; mentální anorexii a mentální bulimii; objevují se nejčastěji v průběhu období puberty a dospívání; v 95% případů se vyskytují u dívek. (Fischer a Škoda, 2014, s. 7, 147)

Jak uvádí Blinka (2015, s. 15-16), dospívající v České republice představují nejnadšnější hráče online her; právě tyto hry zastupují aplikaci s největším rizikem vzniku závislosti. A narozdíl od předešlých let dávají lidé v dnešní době přednost aplikacím, v nichž nevystupují coby anonymní uživatelé (online chat); ba právě naopak, chtějí „dát o sobě vědět“ (prostřednictvím online sociálních sítí).

V roce 2016 uvedlo 94% dospívajících v České republice ve věku 16 až 24 let, že používá internet. Mladí do 24 let ve 38% případů tráví na internetu více než 20 hodin týdně. Podíl každodenních uživatelů se v případě studentů blíží hranici 100%. Svůj profil na sociálních sítích má 95% mladých ve věku 16 až 24 let. 90% uživatelů internetu na něm svůj volný čas vyplňuje zábavou. (Český statistický úřad, 2016)

2.2.6 Agrese a agresivita; vandalismus

Na úvod této části se vrátíme v naší práci zpět do období adolescence, a to k vývojovému úkolu hledání a utváření identity dospívajících.

Kabíček, Csémy a Hamanová (2014, s. 28) přicházejí s poznáním E. Eriksona (1968), jež spočívá v tom, že hledání identity představuje proces sebeformování a pokud mladý člověk v období adolescence nezvládá svou roli identifikace, přichází poté na řadu skutečnost pojmenovaná coby „**zmatení rolí**“, přičemž právě tato nežádoucí psychická reakce mívá často jako následek agresivní chování a agresivitu.

„**Agresivní chování** lze definovat jako porušení sociálních norem, omezující práva a poškozující živé bytosti či neživé objekty. Může jít o reálný či symbolický útok, o různý způsob ubližování, např. bitím, nadávkami, omezováním, ničením. Termín **agresivita** označuje tendenci, pohotovost k násilnému způsobu reagování. Pojem **agrese** charakterizuje reálný projev takového chování, který mívá charakter násilí.“ (Vágnerová, 2008, s. 757)

Agresivní chování je podmíněno dvěma činiteli, a sice vztekem a dalšími faktory působícími v dané situaci. Vztek představuje reakci organismu na podněty, jež mají spojitost s agresí. I zde však hraje svou roli množství dalších faktorů.

Existují teorie, podle nichž představuje agresivní chování proces, který si jedinec osvojuje buď instrumentálním podmiňováním anebo nápodobou.

Zjištěna byla také souvislost mezi agresivním chováním a sledováním agrese v médiích.

Vzhledem k výše uvedenému lze konstatovat, že pokud jedinec na vlastní oči vidí, že agresivní chování a jednání vede k dosažení cílů, může tento vzorec chování přejímat a považovat ho za správný. (Hewstone a Stroebe, 2006, s. 367-375)

Stejně jako existuje množství variant a podob agresivního chování a jednání, jsou i takové formy, jež jsou přirovnávány k agresivitě, přesto, že jejich skutečný význam je pozitivní. Jedna taková socializovaná varianta, označovaná coby **asertivita**, představuje schopnost jedince se prosadit a chovat se sebevědomě, aniž by přitom porušoval práva ostatních. (Vágnerová, 2008, s. 757-758)

Vandalismus - „(termín odvozený od jména germánského kmene Vandalů, kteří se zapsali do dějin mimořádně krutým zpusťošením Říma v roce 455) - sociálně patologický jev charakteristický nezdůvodnitelným ničením různých věcných hodnot, obvykle jen pro radost z ničení, s tím spojenou zábavou a pocitem překonání životní stereotypie.“

(Maříková, Petrusek a Vodáková, 1996, s. 1366)

Vandalismus zastupuje jeden ze sociálně patologických jevů; představuje typ agresivního chování. Na první pohled pro toto neopodstatněné jednání neexistuje vysvětlení, na straně druhé lze konstatovat, že se jedná o chování, jehož cílem je vybití vzteku jedince.

Vandalismus je typický pro období dospívajících - chlapců a je zde patrná převaha konání ve skupině. Pro dívky toto jednání není charakteristické; aktivně se na něm podílejí velmi zřídka.

Motivem pro vandalismus může být snaha předvést se před ostatními, nesouhlas s něčím, co je určováno společností, závist či samotný pocit při ničení majetku druhých.

Specifickou formu projevu chování, u níž se autoři nedokáží shodnout na tom, zda se jedná o vandalismus či nikoli, představuje **sprejerství**. (Sochůrek, 2009, s. 83-85)

Vandalismus je možné hodnotit rovněž coby delikventní čin. Narozdíl od většiny ostatních takových činů z něho pachatel nemá žádný materiální zisk. „Odměnou“ je mu v tomto případě potěšení ze zničení věcí, které mu nepatří; touha po odreagování se.

Objektem „zájmu“ vandalů se stávají kupříkladu lavičky v parku, zastávky autobusů a vlaků, hřbitovní náhrobky.

Mezi projevy vandalismu patří také nápisy na zdech, veřejných plochách či dopravních prostředcích. Sofistikovanou podobu vandalismu zastupují různé počítačové viry.

Vandalismus představuje životní styl dospívajících a k jeho uskutečnění může přispívat mnoho faktorů. Touha po tom zahrnat nudu, zaujmout své místo v partě, revoltovat proti daným pravidlům a normám společnosti.

Vandalismus je chování, které je na první pohled de facto nepochopitelné a také je obtížné pokusit se odpovědět na otázku, co vlastně vede jedince k tomuto jednání a chování a zda za vším nestojí jiný typ chování, k němuž by vandalismus byl pouze doprovodným jevem. (Fischer a Škoda, 2014, s. 56)

2.3 DELIKVENCE A KRIMINALITA

2.3.1 Vymezení pojmů kriminalita a delikvence

Společenským normám neodpovídající chování jedinců z řad dospívajících je stejně staré jako lidstvo samo. Na počátku bylo vnímáno coby porušení předpisů daných tradicí.

Samotný pojem delikvence (kriminality) mládeže se v kriminologické literatuře objevuje až v závěru 2. poloviny 19. století.

Kriminalita - „(z lat. criminalis = zločinný; to z crimen = zločin) - též zločinnost - výskyt trestného chování neboli chování kriminálního, vyjádřený souhrnem trestných činů spáchaných ve společnosti. Pojem je vymezen platným trestním právem, které stanoví, jaké protisociální chování se vzhledem ke své nebezpečnosti považuje za trestné činy, případně za další kategorie deliktů stíhaných soudními orgány.“ (Maříková, Petrušek a Vodáková, 1996, s. 539)

Delikvence - „(z lat. delinquere = provinili se) - též delinkvence - obecně činnost porušující zákonné nebo jiné normy chování a způsobující společnosti nebo jednotlivci újmu. Obvykle se pod tímto pojmem rozumí protisociální chování v širším smyslu než kriminalita, tedy i chování, které nedosahuje stupně sociální nebezpečnosti trestného činu, nebo závadné chování osob, které nejsou vzhledem ke svému věku ještě plně trestně odpovědné.“ (Maříková, Petrušek a Vodáková, 1996, s. 180)

Charakteristické znaky delikvence mládeže:

- * dospívající provádějí trestnou činnost častěji se spolupachateli a ve skupině
- * trestná činnost je ve většině případů páchána pod vlivem momentální situace
- * příprava trestné činnosti je nedokonalá; schází prvek plánování
- * impulzem pro trestnou činnost je v řadě případů alkohol nebo jiná návyková látka
- * dospívající při trestné činnosti devastují a ničí předměty, znehodnocují zařízení
- * pachatelé často odcizují předměty, které potřebují nebo které se jim líbí
- * věci získané z trestné činnosti bývají rozdělovány ve skupině; finanční prostředky se zpravidla utrácejí společně

(Národní informační centrum pro mládež, 2015)

2.3.2 Psychologické teorie sociální deviace

„Lidská povaha se mění buďto po nějakém neštěstí nebo pod tíhou přibývajících let.“

(Marcus Tullius Cicero)

Od konce 2. poloviny 19. století dochází k velkému rozvoji a rozmachu empirických výzkumů a kriminogenetických teorií.

My se na tomto místě, podobně jako v dalších částech naší práce, vydáváme směrem psychologie a její teorie sociální deviace.

Jak uvádí Hrčka (2001), jsou sociální deviace **multifaktoriální**, což znamená, že za jejich vznikem stojí více okolních příčin. Mezi základní příčinné faktory řadí biologické, psychologické, sociální a kulturní faktory.

Psychologické **teorie sociální deviace** přibližují problematiku deviantního chování z pohledu rysů osobnosti deviantního jedince, přičemž zároveň zkoumají otázku, proč se u jednotlivce objevují právě takové vlastnosti.

Psychologická stránka dané problematiky sice existuje přímo uvnitř jedince, nicméně, příčiny jejího vzniku a dalšího vývoje jsou ovlivněny skutečnostmi z vnějšku. Vliv okolí je natolik silný, že se mu jedinec zkrátka nedokáže „ubránit“. Z výše uvedeného lze konstatovat, že za deviantní chování není jednatel zodpovědný v plném rozsahu, neboť na jeho chování působí řada okolních faktorů.

Půjdeme-li ještě více do hloubky problematiky psychologických faktorů v případě výskytu deviantního chování, přicházíme k poznatku, že svou významnou roli zde sehrává také porucha socializace v raném dětství; zejména se jedná o komplikovaný vztah dítěte k rodičovským autoritám, absence pocitu bezpečí v rodinném zázemí, nedostatečná komunikace obou stran či citová deprivace.

Navzdory těmto poznatkům však nelze konstatovat, že by existovala přímá souvislost mezi problémy v rodině a deviantním chováním dětí a dospívajících. Neboť i potomci z nefunkčních rodin se mohou chovat tak, že neporušují společností daná pravidla a normy, stejně, jako se děti z funkčních rodin se stabilním rodinným zázemím a vyváženými vzájemnými vztahy mohou chovat delikventním způsobem. (Hrčka, 2001, s. 162-165)

2.3.3 Vlastnosti osobnosti a deviace

Hrčka (2001, s. 167-169) uvádí, že výzkumné techniky i samotné zjišťování faktů od delikventních osob, při snaze o stanovení univerzálního „obrazu“ pachatele trestného činu, je ovlivněno množstvím vnějších faktorů. Dále hovoří o tom, že podle sociologů samotné rysy osobnosti neovlivňují chování jedince. Svou roli zde sehrává také skutečnost, že nelze určit, zda se některý osobnostní rys u jednotlivce neobjevil až po jeho delikventním činu.

Fischer a Škoda (2014) ve své knize přibližují problematiku týkající se snahy o určení typických vlastností a osobnostních charakteristik jedinců, u nichž se projevuje deviantní chování. Autoři se, podobně jako mnozí další, snaží najít odpovědi na otázky, co vlastně vede pachatele trestných činů k takovému jednání a zda je možné definovat univerzální model pachatele.

U delikventních osob je možné pozorovat následující prvky:

- * Pro mnoho pachatelů delikventních činů je charakteristické, že o tom, co chtějí udělat, přemýšlejí, nicméně, neuvědomují si přitom možné následky svého chování.
- * Delikventní jedinci bývají ve svých reakcích afektivní až výbušní. Jejich emoce a postoje vůči druhým jsou vesměs negativní. Chyby hledají vždy u ostatních, nikoli u sebe.
- * Delikventní osoby se soustředí na to, co je právě teď; o budoucnost, ani myšlenky na to, co bude dál, nejeví zájem. Jejich názory jsou snadno ovlivnitelné. Jednají impulzivně, neočekávaně a nekontrolovaně.
- * Delikventi nejsou schopni ovládat svoji touhu dospět k požadovanému cíli. Jejich potřeby mohou být sociálně požadované, avšak tyto osoby pro naplnění svých potřeb využívají chování a prostředky neodpovídající předepsaným společenským normám.
- * Chování pachatelů trestných činů bývá obvykle provázeno lidskou bezohledností a agresivním jednáním.

Tyto osoby mají zcela odlišné životní hodnoty, názory i postoje. Žijí si „svůj vlastní život“ navzdory okolnímu světu. Může u nich docházet také k sebepoškození. (Fischer a Škoda, 2014, s. 176-178)

3 DOSPÍVAJÍCÍ A ŠIKANA

3.1 ŠIKANA

„Nejlepší cestou k vlastnímu neštěstí je zakrývat si oči před neštěstím jiných.“

(Václav Havel)

V každém školním roce provádí Česká školní inspekce ve školách v České republice inspekční činnost s cílem zjistit relevantní informace týkající se skutečnosti výskytu šikany a rizikového chování v prostředí českých škol, jejich žáků a studentů.

Na následujících řádcích se podíváme na zjištěná data od českých žáků a studentů podle Tematické zprávy České školní inspekce z roku 2016.

Ve školním roce 2014/2015 řešilo 41% **základních škol** v České republice nějaký případ šikany. Nejčastějším důvodem k ní byla ve 42,1% případů osobnostní charakteristika oběti, 20,6% případů se dělo kvůli sociálnímu znevýhodnění oběti (oblékání, absence mobilního telefonu) a 18,3% případů kvůli fyzické odlišnosti oběti (obezita, tělesně slabší jedinec).

V 787 základních školách, na nichž byla provedena inspekční činnost, bylo zjištěno, že 92% podíl v projevech šikany představovalo slovní napadání oběti (nadávky, pohrdání, ponižování), následně 52% podíl zastupovala kyberšikana (prostřednictvím SMS zpráv, sociálních sítí, webových stránek) a ve 48% poté bití, kopání a jiné fyzické napadání.

Ve školním roce 2014/2015 řešilo 31,1% **středních škol** v České republice nějaký případ šikany. Zástupným problémem zde ve 42,7% případů byla fyzická odlišnost oběti, ve 21,9% případů osobnostní charakteristika šikanovaného a v 10,4% případů sociální znevýhodnění oběti.

Na 249 středních školách, kde byla provedena inspekce, bylo zjištěno, že 86,4% podíl v projevech šikany zastupovalo slovní napadání, 54,5% podíl představovala kyberšikana a 31,8% podíl byly nepřímé projevy (demonstrativní přehlížení, ignorování).

Při realizaci minimálního preventivního programu, kde si školy mohou zvolit program externího partnera - kupříkladu nestátní neziskové organizace, si školy v uplynulých letech vybíraly programy týkající se v 85% šikany, v 59,4% agrese a ve 48,4% závislostního chování. (Česká školní inspekce, 2016)

3.1.1 Vymezení pojmu šikana, šikanování

Šikanování - „Fyzické, psychické či kombinované ponižování až týrání žáků obvykle jinými žáky, vzácněji dospělými. Probíhá buď v dyádě, nebo ve skupině. Iniciátory šikanování bývají žáci vyšších ročníků, žáci starší, fyzicky vyspělejší, žáci osobnostně či sociálně narušení.“ (Průcha, Mareš a Walterová, 2003, s. 238)

Jak uvádí Říčan a Janošová (2010, s. 21-30), představuje šikana způsob ubližování, je- muž se oběť nemůže bránit nebo toho není schopna. O šikaně zpravidla hovoříme v přípa- dě, že se takové chování a jednání opakuje.

Šikana se děje mezi jedinci ve stejném postavení; v případě školního prostředí se vysky- tuje mezi žáky a studenty.

Šikanu lze rozdělit na **přímou a nepřímou**.

Projevy přímé šikany představuje bití, kopání, pálení šikanovaného; ponižující tělesná manipulace obnažováním; poškozování a krádeže osobních věcí; dále sem patří nadávky a urážení a v neposlední řadě také zotročování, situace, v níž je oběť přinucena agresorem dělat něco ponižujícího nebo zakázaného.

Naopak projevy nepřímé šikany zastupuje sociální izolace šikanovaného, kdy je oběť ignorována a selektována z kolektivu. Tuto formu šikany lze ve větší míře pozorovat u dívek a pro oběť může představovat mnohem větší „utrpení“ než v případě přímých forem šikany.

Podíváme-li se na postavu oběti, může se jednat o jedince, který nějakým způsobem „vybočuje z davu“; může to být konstitučně slabý jedinec či osoba s handicapem, jež je pro agresory na první pohled „snadným terčem“. Důvodem pro to stát se obětí šikany může být pouhá skutečnost, že šikanujících je skupina a daný jednatel se jejich přesile neubrání.

Co se týká postavy agresora, mohou být důvody jeho jednání multifaktoriální. Šikanují- cí může toužit po „obdivu“ druhých. Také ho může uspokojovat pouhý pocit při tom, když má možnost projevit navenek své agresivní chování. Agresor si svým chováním třeba také kompenzuje vlastní slabé stránky, kupříkladu to, že se sám v kolektivu cítí neoblíbený.

Z hlediska pohlaví je možné konstatovat, že agresorů i obětí přímé šikany je více v řa- dách chlapců. Chlapci ve větší míře používají fyzické násilí, dívky slovní. Dívky jsou častěji šikanovány od chlapců než od dívek, chlapci ve většině případů pouze od chlapců.

3.1.2 Kyberšikana

Kyberšikana - „Úmyslné, opakující se, nepřátelské chování, jehož cílem je ublížit oběti za použití informačních a komunikačních technologií (převážně internetu a mobilního telefonu).“ (Šmahaj, 2014, s. 11)

Říčan a Janošová (2010, s. 24) přibližují otázku problematiky oblasti kyberšikany coby skutečnost, kdy agresor prostřednictvím internetu, potažmo **kyberprostoru** („sítě“ - místa komunikačního prostředí, které je tvořeno propojením počítačů z celého světa) rozesílá a tím šíří mezi ostatní informace ze soukromí oběti s cílem jí tímto svým jednáním ublížit či zesměšnit, zostudit. Narozdíl od „klasické“ formy šikany v této formě neexistuje typický asymetrický vztah mezi oběma zúčastněnými stranami. Kyberšikana může být prováděna jedincem, který se někdy ve svém životě sám stal obětí šikany a jeho stávající jednání by tak mohlo být projevem pomsty.

Kyberprostor a všechny možnosti komunikace v něm otevírají „nekonečný“ prostor pro sociální interakci a také pro to stát se agresorem či obětí. V tomto typu šikany se oběti může stát kdokoli, kdo využívá kyberprostor; tedy nejen žáci či studenti, nýbrž také dospělí.

Typy chování agresora v kyberprostoru:

Kyberškádlení představuje typ chování v kyberprostoru, kdy jeho aktér nechce svým jednáním druhé osobě vědomě ublížit a pokud je toto chování vnímáno jako nepříjemné, je po upozornění na tuto skutečnost následně zpravidla ukončeno.

Kyberhádká představuje formu komunikace, jenž je zastoupena také v případě komunikace face to face. Jedná se zpravidla o jednorázovou situaci, která nevzniká s úmyslem druhému ublížit.

Kyberobtěžování představuje chování agresora, které se děje s cílem oběti ublížit; dále je zde zastoupen faktor stálého opakování se tohoto jednání ze strany agresora.

Kyberhrozba/kyberútok představuje v kyberprostoru pohružku jednáním, u něhož se předpokládá, že jím chce jeho aktér uškodit či ublížit sám sobě, oběti, případně třetí straně.

Stejně jako v případě šikany může také kyberšikana skončit sebevraždou oběti. V zahraničí se tyto případy již staly; v České republice prozatím nemáme suicidiální případ oběti kyberšikany zaznamenaný. (Šmahaj, 2014, s. 42-46)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 ÚVOD K PRAKTICKÉ ČÁSTI

Výzkumná část naší práce je zaměřena na zjišťování skutečností týkajících se užívání návykových látek dospívajícími a možným vlivem těchto látek na delikventní chování jejich uživatelů v období adolescence. Svou pozornost zde zaměřujeme také na zjištění dalších projevů rizikového chování mladých lidí, mezi něž patří kupříkladu gamblerství, samopoškozování či záškoláctví.

V teoretické části naší práce jsme přiblížili výsledky mezinárodních a evropských školních studií, které se uskutečňují také na školách v České republice. Na základě získaných informací a poznatků z těchto studií jsme v této části naší práce stanovili kromě výzkumných otázek a hypotéz také výzkumné cíle, na něž prostřednictvím vyplněných dotazníků hledáme odpověď a zároveň posuzujeme, zda se naše výsledky přibližují výsledkům zkoumání výše uvedených studií.

4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Mohou sociálně patologické jevy a závislostní chování ovlivňovat delikvenci mládeže?

4.2 DESIGN VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

4.2.1 Vymezení výzkumných otázek

Na základě znění výzkumného problému jsme stanovili následující výzkumné otázky:

Existují rozdíly v míře výskytu sociálně patologických jevů u dospívajících dívek, u kterých se vyskytuje delikventní chování a u dospívajících dívek, u kterých se delikventní chování nevyskytuje?

Existují rozdíly v míře výskytu sociálně patologických jevů u dospívajících chlapců, u kterých se vyskytuje delikventní chování a u dospívajících chlapců, u kterých se delikventní chování nevyskytuje?

Existují rozdíly v míře výskytu látkových závislostí u dospívajících dívek, u kterých se vyskytuje delikventní chování a u dospívajících dívek, u kterých se delikventní chování nevyskytuje?

Existují rozdíly v míře výskytu látkových závislostí u dospívajících chlapců, u kterých se vyskytuje delikventní chování a u dospívajících chlapců, u kterých se delikventní chování nevyskytuje?

4.2.2 Vymezení výzkumných cílů

Cílem našeho výzkumu je zjistit, zda mohou mít sociálně patologické jevy a závislostní chování vliv na pravděpodobnost vzniku delikvence u mládeže.

S ohledem na výzkumný problém, výzkumný cíl a výsledky zahraničních školních studií, o nichž píšeme v teoretické části naší práce, jsme dále zařadili následující dílčí cíle:

- zjištění, zda dívky vykazují vyšší míru kouření cigaret než chlapci
- zjištění, zda je míra užívání marihuany stejná u dívek jako u chlapců
- zjištění, zda chlapci vykazují vyšší míru pití alkoholu než dívky
- zjištění, jak obtížné je pro dospívající obstarat pervitin
- zjištění, zda dívky vykazují vyšší míru sebepoškozování než chlapci
- zjištění, zda se dospívající dopouštějí záškoláctví častěji ve skupině než jednotlivě
- zjištění, zda chlapci vykazují vyšší míru vandalismu než dívky
- zjištění, zda chlapci vykazují vyšší míru delikvence než dívky
- zjištění, zda je pro dospívající snazší dopustit se delikventního jednání ve skupině

4.2.3 Vymezení hypotéz

Na základě výše uvedených výzkumných otázek jsme stanovili následující hypotézy:

Hypotéza č. 1: Dívky, které se dopustily delikventního chování, vykazují vyšší míru výskytu sociálně patologických jevů než dívky, které se delikventního chování nedopustily.

Hypotéza č. 2: Chlapci, kteří se dopustili delikventního chování, vykazují vyšší míru výskytu sociálně patologických jevů než chlapci, kteří se delikventního chování nedopustili.

Hypotéza č. 3: Dívky, které se dopustily delikventního chování, vykazují vyšší míru výskytu látkových závislostí než dívky, které se delikventního chování nedopustily.

Hypotéza č. 4: Chlapci, kteří se dopustili delikventního chování, vykazují vyšší míru výskytu látkových závislostí než chlapci, kteří se delikventního chování nedopustili.

4.2.4 Výzkumný soubor a způsob jeho výběru

Základní výzkumný soubor pro naši práci představují mladí lidé v období dospívání. Výběrový výzkumný soubor zastupují dospívající dívky a chlapci navštěvující střední školu či gymnázium. Pro uskutečnění praktické části naší práce jsme coby způsob výběru zvolili dostupný výběr, což znamená, že jsme se rozhodli oslovit respondenty, kteří se nacházejí v našem okolí.

V průběhu měsíce března 2017 proběhla prostřednictvím dotazníkového šetření část naší výzkumné práce.

Výzkum se uskutečnil na Střední škole hotelové, na Střední odborné škole technické, na Gymnáziu a v Odborném učilišti; ve městech Kroměříž, Holešov, Vsetín a Přerov. Všechna výše uvedená školská zařízení si přála zůstat v anonymitě a proto na tomto místě neuvádíme jejich přesné identifikace.

Celkem bylo rozdáno 255 kusů dotazníků; 35 z nich muselo být vyřazeno z důvodu nesprávného nebo nejednoznačného vyplnění.

Pro naše výzkumné šetření tak zůstalo celkem 220 respondentů; z nich 110 zastupují dívky a zbylých 110 chlapci.

4.2.5 Metoda sběru dat

Metodu sběru dat v případě výzkumné části naší práce představuje dotazník, který obsahuje 29 otázek týkajících se pohlaví a věku respondentů, výskytu látkových a nelátkových závislostí, sebepoškozování, šikany ze strany spolužáků, záškoláctví a delikventního jednání dotazovaných.

S vytisknutými dotazníky v papírové podobě jsme postupně navštívili všechna výše uvedená školská zařízení. Po předchozí domluvě s vedením školy dotazníky studenti vyplňovali ve vyučovací hodině za naší přítomnosti a po jejich vyplnění jsme je následně odnášeli s sebou. Dotazníky byly vyplněny anonymně a neměla k nim přístup třetí strana.

4.3 ANALÝZA DAT

Pro účely zjištění, zda můžeme předkládané hypotézy přijmout či odmítnout, jsme 220 respondentů rozdělili podle pohlaví a podle skutečnosti, zda se již dopustili delikventního jednání či nikoli. Z toho nám vzešly dvě kategorie.

Kategorie bez delikventního jednání: v této skupině je 50 (45%) dívek a 14 (13%) chlapců.

Kategorie s delikventním jednáním: v této skupině je 60 (55%) dívek a 96 (87%) chlapců.

V kategorii bez delikventního jednání je 44 dívek (88%) a 9 chlapců (64%), u kterých se vyskytují sociálně patologické jevy.

V kategorii s delikventním jednáním je 53 dívek (88%) a 77 chlapců (80%), u kterých se vyskytují sociálně patologické jevy.

Tab. A: Celkový počet dívek a chlapců, kteří se již dopustili delikventního chování a těch, kteří se delikventního chování nedopustili a podíl jejich sociálně patologického jednání

	Dívky	Chlapci
Bez delikvence	50 (z toho se sociálně patologickými jevy 44 = 88%)	14 (z toho se sociálně patologickými jevy 9 = 64%)
S delikvencí	60 (z toho se sociálně patologickými jevy 53 = 88%)	96 (z toho se sociálně patologickými jevy 77 = 80%)

Hypotéza č. 1: Dívky, které se dopustily delikventního chování, vykazují vyšší míru výskytu sociálně patologických jevů než dívky, které se delikventního chování nedopustily.

Z hodnot uvedených v tabulce číslo 1 je zřejmé, že dívky, které se dopustily delikventního chování, nevykazují vyšší míru výskytu sociálně patologických jevů než dívky, které se delikventního chování nedopustily, a proto hypotézu číslo 1 **odmítáme**.

Hypotéza č. 2: Chlapci, kteří se dopustili delikventního chování, vykazují vyšší míru výskytu sociálně patologických jevů než chlapci, kteří se delikventního chování nedopustili.

Z hodnot uvedených v tabulce číslo 1 je zřejmé, že chlapci, kteří se dopustili delikventního chování, vykazují vyšší míru výskytu sociálně patologických jevů než chlapci, kteří se delikventního chování nedopustili, a proto hypotézu číslo 2 **přijímáme**.

V kategorii bez delikventního jednání užívá 41 dívek (82%) a 8 chlapců (57%) některou z návykových látek.

V kategorii s delikventním jednáním užívá 49 dívek (82%) a 74 chlapců (77%) některou z návykových látek.

Tab. B: Celkový počet dívek a chlapců, kteří se již dopustili delikventního chování a těch, kteří se delikventního chování nedopustili a podíl jejich závislostí

	Dívky	Chlapci
Bez delikvence	50 (z toho se závislostí 41 = 82%)	14 (z toho se závislostí 8 = 57%)
S delikvencí	60 (z toho se závislostí 49 = 82%)	96 (z toho se závislostí 74 = 77%)

Hypotéza č. 3: Dívky, které se dopustily delikventního chování, vykazují vyšší míru výskytu látkových závislostí než dívky, které se delikventního chování nedopustily.

Z hodnot uvedených v tabulce číslo 2 je zřejmé, že dívky, které se dopustily delikventního chování, nevykazují vyšší míru výskytu látkových závislostí než dívky, které se delikventního chování nedopustily, a proto hypotézu číslo 3 **odmítáme**.

Hypotéza č. 4: Chlapci, kteří se dopustili delikventního chování, vykazují vyšší míru výskytu látkových závislostí než chlapci, kteří se delikventního chování nedopustili.

Z hodnot uvedených v tabulce číslo 2 je zřejmé, že chlapci, kteří se dopustili delikventního chování, vykazují vyšší míru výskytu látkových závislostí než chlapci, kteří se delikventního chování nedopustili, a proto hypotézu číslo 4 **přijímáme**.

„Velmi frekventovanou metodou získávání dat v pedagogickém výzkumu je dotazník. Samotný dotazník je soustava předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na které dotazovaná osoba (respondent) odpovídá písemně.“ (Chráška, 2007, s. 163)

Na následujících stranách přibližujeme v jednotlivých tabulkách celkové počty odpovědí respondentů na otázky z našeho dotazníku.

Tab. 1. Pohlaví respondentů

Pohlaví	Dívky	Chlapci
Počet	110	110

V otázce číslo 1 odpovídali respondenti na to, jaké je jejich pohlaví. Z vyhodnocených dotazníků - po vyřazení nesprávně vyplněných - vzešlo 110 dívek a 110 chlapců; celkem se tedy jedná o 220 dospívajících.

Tab. 2. Věk respondentů

Věk	Počet dívek	Počet chlapců
15 let	11	16
16 let	40	25
17 let	20	33
18 let	28	17
19 let a víc	11	19

V otázce číslo 2 uváděli respondenti svůj věk. Z celkového počtu 110 dívek představují dívky ve věku 15 let **10%**, ve věku 16 let **36%**, ve věku 17 let **18%**, ve věku 18 let **26%** a ve věku 19 let a víc **10%**. Nejpočetnější skupiny tedy zastupují dívky ve věku 16 a 18 let.

Z celkového počtu 110 chlapců představují chlapci ve věku 15 let **15%**, ve věku 16 let **23%**, ve věku 17 let **30%**, ve věku 18 let **15%** a ve věku 19 let a víc **17%**. Nejpočetnější skupiny tak zastupují chlapci ve věku 17 a 16 let.

Tab. 3. Jednotlivé druhy látkových závislostí

	Počet dívek (z počtu 90 dívek s látkovou závislostí)	Počet chlapců (z počtu 82 chlapců s látkovou závislostí)
Alkohol	75 (83%)	69 (84%)
Kouření	33 (37%)	17 (21%)
Marihuana	41 (46%)	47 (57%)
Tvrdé drogy	3 (3%)	13 (16%)
Čichání lepidla	3 (3%)	9 (11%)

V otázkách číslo 3, 4, 6, 7 a 9 odpovídali respondenti na to, zda pijí alkohol, zda kouří cigarety, jestli kouří nebo někdy zkoušeli kouřit marihuanu, zda někdy v životě vyzkoušeli tvrdou drogu a jestli někdy v životě čichali lepidlo nebo spreje, aby se „dostali do nálady“.

V otázce týkající se **pití alkoholu** byly **u dívek** nejpočetnější skupiny ve věku 18 let a 16 let; podíl kladných odpovědí v uvedených věkových skupinách mezi dívkami, které se nedopustily delikventního jednání a dívkami, které se dopustily delikventního jednání, byl velmi vyrovnaný.

V otázce týkající se **kouření cigaret** byly **u dívek** nejpočetnější skupiny ve věku 16, 17 a 19 a víc let; podíl kladných odpovědí v uvedených věkových skupinách mírně převyšoval u dívek, které se dopustily delikventního jednání.

V otázce týkající se **pití alkoholu** byly **u chlapců** nejpočetnější skupiny ve věku 17 let a 19 let a víc.

V otázce týkající se **kouření cigaret** byly **u chlapců** nejpočetnější skupiny ve věku 19 let a víc a 17 let.

Podíl kladných odpovědí u chlapců ve výše uvedených věkových skupinách v otázce pití alkoholu i kouření cigaret výrazně převyšoval u chlapců, kteří se dopustili delikventního jednání. Tuto skutečnost lze ovšem vysvětlit značným nepoměrem v počtu respondentů ve skupině bez delikventního jednání a ve skupině s delikventním jednáním.

V otázce týkající se **kouření marihuany** pocházelo 27 kladných odpovědí od **dívek**, které se dopustily delikventního jednání a 14 kladných odpovědí od dívek, které se nedopustily delikventního jednání. U **chlapců** pocházelo 41 kladných odpovědí od těch, kteří se dopustili delikventního jednání a 6 kladných odpovědí od chlapců, kteří se nedopustili delikventního jednání.

Tab. 4. Možná dostupnost pervitinu

Dostupnost pervitinu	Počet dívek	Počet chlapců
Nemožná	22 (20%)	20 (18%)
Velmi obtížná	33 (30%)	37 (34%)
Docela snadná	36 (33%)	35 (32%)
Jednoduchá	19 (17%)	18 (16%)

V otázce číslo 8 odpovídali respondenti na to, jak snadné či obtížné by pro ně bylo, pokud by si chtěli nějakým způsobem obstarat pervitin.

V případě odpovědí **dívek** byly u variant „nemožné“, „docela snadné“ a „jednoduché“ značné rozdíly v počtu odpovědí u dívek, které se nedopustily delikventního jednání a u dívek, které se dopustily delikventního jednání (z uvedených odpovědí vyplynulo, že pro dívky, které se dopustily delikventního jednání, je výrazně snazší obstarat si pervitin).

V případě odpovědí dívek u varianty „velmi obtížné“ byl uvedený počet u dívek, které se nedopustily delikventního jednání a u dívek, které se dopustily delikventního jednání, téměř shodný.

V případě odpovědí **chlapců** je také tato otázka dotčena skutečností nepoměru v počtu respondentů ve skupině bez delikventního jednání a ve skupině s delikventním jednáním. Chlapci, kteří se nedopustili delikventního jednání, ani v jediném případě nezvolili variantu odpovědi „jednoduché“.

Tab. 5. Odmítnutí drogy nabízené kamarádem

Odmítnutí nabízené drogy	Počet dívek	Počet chlapců
Velmi snadné	68 (62%)	70 (64%)
Docela snadné	28 (25%)	31 (28%)
Docela těžké	10 (9%)	7 (6%)
Velmi těžké	4 (4%)	2 (2%)

V otázce číslo 10 odpovídali respondenti na to, jak snadno či těžko by se jim odmítala droga, kterou by jim nabízel kamarád/ka.

V případě dívek byly všechny varianty kromě „docela snadné“ (zde převažovaly kladné odpovědi u dívek s delikventním jednáním), zastoupeny v téměř shodném počtu odpovědí.

Tab. 6. Jednotlivé druhy nelátkových závislostí

	Počet dívek	Počet chlapců
Mobil, internet	80 (73%) - odpověď NE	61 (56%) - odpověď NE
Gamblerství	4 (4%)	6 (6%)
Porucha příjmu potraviny - zvracení	7 (6%)	1 (1%)

V otázkách číslo 11, 12 a 14 odpovídali respondenti na to, zda si dokáží představit, že by v jejich životě neexistoval mobil, tablet a internet, jestli tráví svůj čas hraním na výherních automatech a zda se někdy nutí zvracet proto, aby zabránili přibývání své hmotnosti.

Tab. 7. Osobní pocit tloušťky, přesto, že ostatní si myslí opak

	Počet dívek	Počet chlapců
Pocit tloušťky	63 (57%)	19 (17%)

V otázce číslo 13 odpovídali respondenti na to, zda se cítí tlustí, přesto, že jim ostatní říkají, že jsou hubení.

V případě **dívek** byly kladné odpovědi v téměř shodném počtu, jak v případě dívek, které se nedopustily delikventního jednání, tak v případě dívek s delikventním jednáním.

Tab. 8. Záměrné fyzické sebeublížení

	Počet dívek	Počet chlapců
Samopoškozování	42 (38%)	28 (26%)

V otázce číslo 15 odpovídali respondenti na to, jestli si už někdy během svého života záměrně fyzicky ublížili.

V případě **dívek** a jejich záměrného sebepoškozování odpovědělo kladně 10 dívek, které se nedopustily delikventního jednání a 32 dívek, které se dopustily delikventního jednání.

V případě **chlapců** a jejich záměrného sebepoškozování odpověděl kladně 1 chlapec, který se nedopustil delikventního jednání a 27 chlapců, kteří se dopustili delikventního jednání.

Tab. 9. Šikana ze strany spolužáků

Šikana	Počet dívek	Počet chlapců
Urážení, nadávky od spolužáků	14 (13%)	39 (36%)
Fyzické násilí od spolužáků	1 (1%)	14 (13%)
Kyberšikana	6 (6%)	10 (9%)

V otázkách číslo 16, 17 a 18 odpovídali respondenti na to, jestli jim nadávají nebo je nějakým způsobem urážejí spolužáci či spolužačky ve škole, zda se stává, že je spolužáci či spolužačky fackují, kopají do nich nebo je jiným způsobem bijí a jestli jim někdo ubližuje prostřednictvím internetu (na sociálních sítích) nebo přes SMS.

V případě **dívek** a otázky nadávek, kterých se jim dostává od spolužáků či spolužaček, byl počet kladných odpovědí 6 u dívek, které se nedopustily delikventního jednání a 8 u dívek, které se dopustily delikventního jednání.

V případě **chlapců** a otázky nadávek, kterých se jim dostává od spolužáků či spolužaček, byl počet kladných odpovědí 3 u chlapců, kteří se nedopustili delikventního jednání a 36 u chlapců, kteří se dopustili delikventního jednání.

Tab. 10. Míra záškoláctví - u jednotlivců a ve skupině

	Počet dívek	Počet chlapců
Záškoláctví jednotlivě	11 (10%)	18 (16%)
Záškoláctví ve skupině	18 (16%)	15 (14%)
Záškoláctví celkem	29 (26%)	33 (30%)

V otázkách číslo 19 a 20 odpovídali respondenti na to, jestli někdy chodili nebo chodí za školu a pokud chodí za školu, zda chodí sami nebo ve skupině.

V případě **dívek** a jejich záškoláctví, jak u jednotlivce, tak ve skupině, převládají kladné odpovědi u dívek, které se dopustily delikventního jednání.

V případě **chlapců** a jejich záškoláctví, jak u jednotlivce, tak ve skupině, rovněž převládají kladné odpovědi u chlapců, kteří se dopustili delikventního jednání.

Tab. 11. Jednotlivé druhy delikventního jednání

Delikvence	Počet dívek (z počtu 60 dívek s delikventním chováním)	Počet chlapců (z počtu 96 chlapců s delikventním chováním)
Krádež v obchodě	20 (33%)	38 (40%)
Krádež peněz	35 (58%)	33 (34%)
Vandalismus	18 (30%)	52 (54%)
Rvačka	12 (20%)	24 (25%)
Ozbrojování	15 (25%)	47 (49%)

V otázkách číslo 21, 24, 26, 27 a 28 odpovídali respondenti na to, jestli někdy sebrali něco v obchodě, zda někdy vzali peníze rodičům nebo někomu jinému, jestli někdy poškodili cizí majetek jen tak pro zábavu, zda se někdy porvali tak, že potom musel být někdo ze zúčastněných ošetřen zdravotníkem a jestli měli někdy u sebe ve škole nůž nebo střelnou zbraň.

Tab. 12. Krádež v obchodě - u jednotlivců a ve skupině

Krádež v obchodě	Počet dívek (z počtu 60 dívek s delikventním chováním)	Počet chlapců (z počtu 96 chlapců s delikventním chováním)
Jednotlivec	3 (5%)	14 (15%)
Ve skupině	17 (28%)	24 (25%)

Otázka č. 23: **Bylo by pro Tebe snazší udělat něco protizákonného, kdyby do toho šel někdo s Tebou?**

Na tuto otázku odpovědělo **ANO** 26 dívek, které se nedopustily delikventního chování a 45 dívek, které se již delikventního chování dopustily; **dohromady** se jedná o **71** dívek, což v jejich celkovém počtu představuje 65%.

Na tutéž otázku odpovědělo **ANO** 7 chlapců, kteří se nedopustili delikventního chování a 73 chlapců, kteří se dopustili delikventního chování; **dohromady** se jedná o **80** chlapců, což v jejich celkovém počtu představuje 73%.

Otázka č. 5: **Pokud kouříš cigarety, doplň následující větu: „Kouřím, protože ...“**

Odpovědi dívek: „můžu“ (tato varianta odpovědi se u dívek opakovala několikrát), „mi to chutná“ (stejně jako v případě předchozí odpovědi se také tato opakovala), „je to rutina a uklidňuje mě to“, „stres, nervy, deprese, problémy“, „ze začátku mě to uklidňovalo a teď už je to zlozvyk“, „všichni mí přátelé kouří, chutná mi to“, „nevím“, „je u toho zábava a seznámím se“, „mám stres“, „trávím čas“, „se nudím“, „mám chuť“, „mám hodně stresu“, „mě to uklidní od stresu“, „mě to uklidňuje a беру to už jako každodenní zvyk“, „uvolňuje, pročistění myšlenek, uklidní“, „to patří k párty“, „vykouřím za den 10 cigaret, protože naši kouří a prostě to máme v rodině“, „mám depresi“, „jsem v blízkosti silných kuřáků, stala jsem se závislou“, „chci“, „mě to uklidňuje“ (také tato varianta odpovědi se u dívek objevila ve více případech), „už dlouho kouřím ale jen příležitostně né deně krabičku to né“.

Odpovědi chlapců: „mi to chutná, uvolňuje mě to, vyplňování dlouhých chvil“, „jsou příliš dlouhé fronty na oběd“, „na uvolnění“, „jsem začal a nemám důvod skončit“, „je to super a chutná mi to“, „mě to uklidňuje“ (stejně jako v případě dívek se u chlapců tato odpověď vyskytovala vícekrát), „můžu“, „si u toho dobře pokecám s kamarády“, „kouřím a je mi to nějak jedno“, „mě to uklidňuje, a myslím potom víc“, „už si nepamatuji“, „občas musím čekat, hodit se do pohody“, „jsem závislý“.

Otázka č. 25: **Pokud jsi někdy vzal/a rodičům nebo někomu jinému peníze, na co jsi je potom použil/a?**

Odpovědi dívek: „Na oblečení“, „Na cigarety, nebo na akci“, „Svačiny, autobus, cigarety“, „Chtěla jsem si koupit lízátko“, „Jídlo“ (tato varianta odpovědi se u dívek objevovala velmi často), „Na užitečné věci“, „Potraviny, kino“, „Nevzpomínám si“, „Většinou na nějaký menší nákup, když jsme jeli s kámošama a já už neměla“, „Na blbosti“, „Utratila jsem je“, „Na autobus“ (také tuto odpověď použily dívky ve více případech), „Vstup na akci, cigarety“, „Už nevím“, „Na nové sešity do školy“, „Schovala jsem si je“, „Věci do školy, jídlo“.

Odpovědi chlapců: „Na motokros“, „Na kredit do telefonu“, „Na jídlo“ (tato varianta odpovědi se u chlapců vyskytovala nejčastěji), „Na pečivo“, „Na fet“, „Peníze jsem si vzal jako splacení dluhu, který mi osoba odmítla vydat“, „Steroidy“, „Na zmrzlinu a na kebab“, „Na autobus“ (i tato odpověď patřila v případě chlapců mezi velmi časté), „Na sladkosti“, „Školní pomůcky“, „Ušetřil, nebo za cigarety“, „Jídlo, pití, tatrunku“, „Jídlo, hry“.

Otázka č. 29: **Napiš, co Tě jako první napadne, když se řekne závislost:**

Odpovědi dívek, které se nedopustily delikventního jednání: „zlo“, „marnění peněz na zabíjení sebe sama“, „Myslím si, že v dnešní době má každý nějakou závislost, ať už dobrou nebo špatnou. Ale bohužel převládají ty špatné.“, „nemůžu přestat“, „člověk, který nemůže žít bez určité věci“, „no nechápu to prostě tihle lidé si ničí životy“, „kafe“, „alkohol“, „deprese“, „zoufalství“, „ovlivnění“, „alkohol, drogy, automaty“, „internet“ (tato varianta odpovědi se objevila častěji), „čokoláda“ (také tato varianta odpovědi se vyskytovala vícekrát), „tráva“, „kouření“, „méněcennost“, „chudák“, „problémy“, „mobil“ (i tuto variantu dívky zmiňovaly ve více případech), „Lidé, kteří nevědí o světě - pod nadvládou drogy. Agresivní lidé - ti co drogu nutně potřebují vyhledat.“, „droga od které se nemůžete odtrhnout (elektronika ...), „facebook“, „těžké se odpoutat, ztráta peněz a času“, „láska“.

Odpovědi dívek, které se dopustily delikventního jednání: „drogy“ (tato varianta odpovědi představovala největší podíl ze všech odpovědí), „zbytečně vyhozené peníze“, „sex“ (také tato odpověď se objevila často), „internet, cigarety“ (i tyto varianty byly v celkovém počtu odpovědí zastoupeny ve více případech), „čokoláda“, „odporní lidé“, „na příteli, na čokoládě“, „nechutná věc, která by neměla existovat“, „PC hry, automaty“, „kafe“, „na sociálních sítích“, „léčba“, „nevím“, „peníze“, „smrt“, „nemám ji“, „hry“, „závislost na cigáru aj na tel.“, „narkoman“, „nová doba“, „omamné látky“, „tráva“.

Odpovědi chlapců, kteří se nedopustili delikventního jednání: „drogy, telefon“, „sex, alkohol, cigarety“, „soc. síť, automaty, kouření, alkohol“, „zvyk“, „člověk, který pořád něco potřebuje“, „nemohoucnost přestat“, „jídlo“, „Lidi co pravděpodobně v životě nic nedokáží jsou lidi závislí, závislost sama se týká každého z nás.“.

Odpovědi chlapců, kteří se dopustili delikventního jednání: „drogy“ (tato varianta odpovědi se u této skupiny chlapců objevovala ze všech nejčastěji), „alkohol, cigarety, automaty“ (také tyto odpovědi se vyskytovaly velmi často), „kafe“, „sex“, „na počítači“, „drogy, lidé, technika, zničení země“, „motokros“, „tráva“, „Babiš a státní dotace“, „dá se na tom vydělat balík“, „automaty, poker“, „něco bez čeho se nedokážeme obejít“, „steroidy“, „gambling“, „medicína“, „internet“ (i tato odpověď u této skupiny chlapců ve svém celkovém počtu převažovala nad ostatními), „pocit, který nejde jen tak překonat“, „abst'ák“, „problém“, „fet'ák“, „nevím“, „boj sám se sebou“, „demence“, „počítač, mobil“, „peníze“, „motorka“, „smrt“, něco co člověk potřebuje a nemůže to ovládat“, „psychická nemoc, která se těžko léčí“, „LSD“.

4.4 INTERPRETACE DAT

Na základě zjištěných výsledků z výše uvedené analýzy dat, porovnáváme v této části práce naše získané hodnoty s údaji, které vzešly z mezinárodních a evropských studií věnujících se problematice sociálně patologických jevů a delikvence mládeže; studií, o nichž se zmiňujeme v teoretické části naší práce.

Mezi dílčí výzkumné cíle byly zařazeny následující:

Zjištění, zda dívky vykazují vyšší míru kouření cigaret než chlapci:

Podle výsledků mezinárodních a evropských školních studií zaujímají dívky „prvenství“ v kouření nikotinových cigaret.

V případě výsledků našeho výzkumu je tomu stejně; počet dívek, které uvedly, že kouří, je o 16 vyšší než počet chlapců.

Můžeme proto konstatovat, že dívky skutečně vykazují vyšší míru kouření nikotinových cigaret než chlapci.

Zjištění, zda je míra užívání marihuany stejná u dívek jako u chlapců:

Podle výsledků mezinárodních a evropských školních studií je míra užívání marihuany stejná u dívek jako u chlapců.

V případě výsledků našeho výzkumu je tomu téměř stejně; počet dívek, které uvedly, že kouří marihuanu, je pouze o 6 menší než počet chlapců.

Podle mezinárodní výzkumné studie vykazují čeští žáci nadprůměrné hodnoty v případě užívání konopných látek; evropský průměr činí 15% (u uživatelů ve věku 15 let).

Dle výsledků našeho výzkumu lze souhlasit také s tímto tvrzením; naši respondenti uvedli kouření marihuany ve 46% v případě dívek a v 57% v případě chlapců.

Můžeme proto konstatovat, že míra užívání marihuany je u dívek i chlapců téměř stejná.

Zjištění, zda chlapci vykazují vyšší míru pití alkoholu než dívky:

V případě výsledků našeho výzkumu tomu tak není, neboť počet dívek, které uvedly, že pijí alkohol, je o 6 vyšší než počet chlapců.

Můžeme proto konstatovat, že chlapci nevykazují vyšší míru pití alkoholu než dívky.

Zjištění, jak obtížné je pro dospívající obstarat pervitin:

Podle evropské školní studie uváděli studenti - z hlediska subjektivně vnímané dostupnosti - coby nejhůře dostupný pervitin.

V případě výsledků našeho výzkumu tomu tak docela není, neboť v případě dívek odpovědělo 55 (50% z celkového počtu), že obstarat si pervitin je pro ně docela snadné či jednoduché. V případě chlapců jich tyto dvě varianty odpovědi uvedlo 53 (48% z celkového počtu).

20% dívek a 18% chlapců uvedlo, že obstarat pervitin je pro ně nemožné.

Můžeme proto konstatovat, že pervitin je pro dospívající poměrně snadno dostupný.

Zjištění, zda dívky vykazují vyšší míru sebepoškozování než chlapci:

V případě výsledků našeho výzkumu se nám toto potvrzuje, neboť počet dívek, které uvedly, že si již někdy ve svém životě záměrně fyzicky ublížily, je o 14 vyšší než v případě chlapců.

Můžeme proto konstatovat, že dívky skutečně vykazují vyšší míru sebepoškozování než chlapci.

Zjištění, zda se dospívající dopouštějí záškoláctví častěji ve skupině než jednotlivě:

V případě výsledků našeho výzkumu se toto potvrzuje v případě dívek; v případě chlap-

ců je tomu naopak.

Chlapci naproti tomu vykazují celkově vyšší míru záškoláctví než dívky.

Můžeme proto konstatovat, že v případě dívek se dospívající dopouštějí záškoláctví častěji ve skupině než jednotlivě; v případě chlapců se dospívající nedopouštějí záškoláctví častěji ve skupině než jednotlivě.

Zjištění, zda chlapci vykazují vyšší míru vandalismu než dívky:

V případě výsledků našeho výzkumu se toto potvrzuje, neboť počet chlapců, kteří uvedli, že někdy poškodili cizí majetek jen tak pro zábavu, je o 34 vyšší než u dívek.

Vandalismus představuje jednu z nejčtetnějších forem delikvence, s čímž můžeme - dle našich získaných poznatků - také souhlasit, neboť na něho kladně odpověděla více než polovina dotazovaných chlapců, kteří se dopustili delikventního jednání.

Můžeme proto konstatovat, že chlapci skutečně vykazují vyšší míru vandalismu než dívky.

Zjištění, zda chlapci vykazují vyšší míru delikvence než dívky:

Podle výsledků mezinárodní studie delikvence je delikventní tendence stále ještě výraznější u chlapců.

V případě výsledků našeho výzkumu se toto potvrzuje, neboť delikventní skutky, na které jsme se ptali v našem dotazníku, potvrdilo celkem 194 kladných odpovědí v případě chlapců a 100 kladných odpovědí v případě dívek.

Ve čtyřech z pěti typů delikventního jednání, na které jsme se dotazovali, převládá počet chlapců nad počtem dívek. Pouze v případě otázky, zda respondent vzal někdy peníze rodičům nebo někomu jinému, počet kladných odpovědí dívek mírně převyšuje počet kladných odpovědí chlapců.

Můžeme proto konstatovat, že chlapci vykazují vyšší míru delikvence než dívky.

Zjištění, zda je pro dospívající snazší dopustit se delikventního jednání ve skupině:

V případě výsledků našeho výzkumu se toto potvrzuje; v otázce týkající se krádeže v obchodě, se jak dívky tak chlapci dopustili tohoto činu ve skupině ve více případech.

Na otázku, zda by pro respondenta bylo snazší udělat něco protizákonného, kdyby do toho šel někdo s ním, odpovědělo kladně 65% dívek a 73% chlapců.

4.5 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Je na první pohled zřejmé, že se s počtem námi oslovených respondentů nemůžeme rovnat mezinárodním či evropským studiím, nicméně, i náš vzorek „pouhých“ 220 dotazovaných nám dovoluje udělat si představu o tom, čím může být naplněn život dnešních dospívajících studentů.

Jednání mladých lidí může být ovlivňováno množstvím okolních faktorů. Vlivem a přejímaným vzorem chování rodiny a nejbližších, přátel, spolužáků. Společně s psychickými procesy, jež se dějí v období adolescence a „širokými možnostmi“ dnešní doby, by se mohlo zdát, že kroky dospívajících jsou vším tím kolem determinovány k tomu, aby mladé dívky a chlapci podléhali látkovým i nelátkovým závislostem či projevům rizikového chování.

V naší práci jsme se nezmínili o prevenci. Je skutečně v případě dospívajících lidí na místě nad ní přemýšlet a realizovat ji na školách? A může být vůbec ještě v dnešní době taková prevence účinná?

Někdo kdysi řekl, že „lidí musíte buď bavit, krmit nebo šokovat“.

Coby studentka 1. lékařské fakulty na univerzitě Karlově v Praze, oboru Adiktologie, jsem měla možnost setkávat se v průběhu svého studia s množstvím zajímavých lidí z této oblasti. A musím přiznat, že mě tito lidé bavili i šokovali zároveň, v pozitivním slova smyslu.

Znám také mnoho školních metodiků prevence, o kterých mnohdy žáci a studenti na jejich školách nemají ani ponětí. Tito metodici prevence dělají svou práci a zároveň dodávají, že osobně cítí, že preventivní programy na školách, tak, jak jsou koncipovány, mnohdy neplní svůj účel a žáci či studenti je přejdou bez povšimnutí nebo jakékoli odezvy, potažmo zpětné vazby.

Ze statistik víme, jak často, v jakém rozsahu a v jakém provedení jsou na školách realizovány preventivní programy. Známe i přesná data týkající se témat, o která je největší zájem. A prostřednictvím našeho výzkumu jsme zjistili, jaké sociálně patologické jevy a závislostní chování může být součástí životů dnešních dospívajících.

A právě na tomto místě se znovu vrátíme k výše zmiňované citované větě. Co třeba zkusit se alespoň zamyslet nad tím, zda by bylo v praxi realizovatelné, aby preventivní programy v českých školách představovali žákům a studentům lidé, kteří ve sféře, řekněme adiktologické, pracují. Lidé, kteří jsou denně v kontaktu s těmi, kteří podleli návykovým látkám či závislostnímu chování. Lidé, kteří vědí, o čem tohle všechno skutečně je.

ZÁVĚR

Jako téma naší bakalářské práce jsme si zvolili problematiku sociálně patologických jevů a závislostního chování a jejich možný vliv na delikventní jednání u současné mládeže.

Toto téma a oblasti s ním spojené jsme si pro naši práci vybrali záměrně. Jedná se o problematiku, jež je úzce spojena mimo jiné právě se sociální pedagogikou.

V teoretické části naší práce jsme psali o poznatcích a zkušenostech, s nimiž přicházejí odborníci, kteří se těmto oblastem již dlouhou dobu věnují. Prostřednictvím našeho dotazníkového šetření u respondentů z řad dospívajících studentů jsme měli možnost proniknout hlouběji do životů dospívajících dívek a chlapců. Zjistit, zda mohou být závislí na návykových látkách, jestli si dokáží představit svůj život bez internetového připojení či mobilního telefonu, jak snadno nebo těžko by odolávali svodům kamaráda nabízejícího drogu, zda jsou spokojeni se svým vzhledem, jestli si někdy během života záměrně fyzicky ublížili, zda jim ubližují spolužáci, jestli chodí za školu, zda se dopustili některého z uvedených delikventních činů a také to, co pro ně představuje pojem závislost. Dospívajících jsme se ptali také na to, jaké důvody je vedou k tomu, aby kouřili cigarety i na otázku, co udělali s penězi, které zežili rodičům či někomu jinému. Odpovědi respondentů jsme zároveň porovnávali podle skutečnosti, zda se již někdy v životě dopustili delikventního jednání či nikoli.

Ve výzkumné části práce jsme mimo jiné stanovili dílčí výzkumné cíle. Tyto cíle jsme definovali na základě výsledků zahraničních studií zaměřených na oblasti sociálně patologických jevů, závislostního chování a delikvence. Výsledky výše uvedených studií jsme následně porovnávali s našimi poznatky získanými z dotazníkového šetření.

Naším záměrem bylo přijít na to, zda mají sociálně patologické jevy vliv na delikventní chování mládeže.

Na základě výsledků našeho výzkumu můžeme konstatovat, že sociálně patologické jevy mohou být jednou z příčin vzniku delikventního chování u dospívajících, nicméně, svou roli zde sehrává množství dalších faktorů.

Studujeme obor, který s touto problematikou velmi úzce souvisí a díky tomu máme jedinečnou příležitost moci ukázat mladým lidem, kteří se ocitli v nesnázích, cestu, kterou by se mohli vydat.

Ostatně, ať bude povolání nás, dospělých, jakékoli, neměli bychom zapomínat na to, že jsme to my, kdo jdeme našim dětem příkladem. A ony nás mnohdy skutečně následují.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BLINKA, Lukas a kolektiv. *Online závislosti: jednání jako droga?: online hry, sex a sociální sítě: diagnostika závislosti na internetu: prevence a léčba*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5311-9.
- [2] ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.
- [3] FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.
- [4] GÁLIK, Stanislav. *Psychologie přesvědčování*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4247-2.
- [5] HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-803-1.
- [6] HEWSTONE, Miles a Wolfgang STROEBE. *Sociální psychologie: moderní učebnice sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-092-5.
- [7] HRČKA, Michal. *Sociální deviace*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-85850-68-0.
- [8] CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [9] KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4.
- [10] KALINA, Kamil a kolektiv. *Klinická adiktologie*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-4331-8.

- [11] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 978-80-247-1284-0.
- [12] MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.
- [13] MAŘÍKOVÁ, Hana, Miloslav PETRUSEK a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.
- [14] MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
- [15] MILLEROVÁ, Geri. *Adiktologické poradenství*. Praha: Galén, 2011. ISBN 978-80-7262-765-3.
- [16] MORAVCOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3.
- [17] NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. Vyd. 4., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-908-8.
- [18] PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
- [19] ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1174-4.
- [20] ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.
- [21] SKORUNKOVÁ, Radka. *Základy vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-253-9.

- [22] SOBOTKOVÁ-NIELSEN, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3.
- [23] SOCHŮREK, Jan. *Úvod do sociální patologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2009. ISBN 978-80-7372-448-1.
- [24] ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 2. nezm. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN 80-244-0629-2.
- [25] ŠMAHAJ, Jan. *Kyberšikana jako společenský problém*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4227-3.
- [26] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
- [27] VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.
- [28] VALIŠOVÁ, Alena a Hana KASÍKOVÁ (eds.). *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3357-9.
- [29] VOKURKA, Martin a Jan HUGO. *Velký lékařský slovník*. 10. aktualizované vydání. Praha: Maxdorf, 2015. Jessenius. ISBN 978-80-7345-456-2.

Elektronické zdroje

- [30] *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2015* [online]. 2016 [cit. 2017-4-11]. Dostupné z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/32232/741/VZ_2015_drogova_situace_v_CR_v02.pdf
- [31] *Kriminalita a delikvence - charakteristika* [online]. 2015 [cit. 2017-4-11]. Dostupné z: <http://www.nicm.cz/kriminalita-a-delikvence-charakteristika>

- [32] *Využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi jednotlivci za období 2016* [online]. © Český statistický úřad, 2016 [cit. 2017-4-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/50104893/062004-16c.pdf/443e2843-2566-4848-bf27-db72a610fe43?version=1.2>
- [33] *Tematická zpráva: Prevence a řešení šikany a dalších projevů rizikového chování ve školách* [online]. Česká školní inspekce, 2016 [cit. 2017-4-11]. Dostupné z: http://www.csicr.cz/html/TZ_prevenec_sikany/flipviewerexpress.html
- [34] *Preventing later substance use disorders in at-risk children and adolescents: a review of the theory and evidence base of indicated prevention* [online]. EMCDDA, 2009 [cit. 2017-4-11]. Dostupné z: <http://www.emcdda.europa.eu/publications/thematic-papers/indicated-prevention>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

s. - strana

z řec. - z řeckého

tzn. - to znamená

z lat. - z latinského

např. - například

ESPAD - the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs

HBSC - Health Behaviour in School-aged Children

ISRD - International Society for Research and Development

EMCDDA - the European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction

MDMA - Methylen-dioxy-methamfetamin (extáze)

MDEA - Methylen-dioxy-ethylamfetamin

MDA - Methylen-dioxy-amfetamin

LSD - Diethylamid kyseliny lysergové

PCP - Fencyklidin (andělský prach)

SMS - Short Message Service

SEZNAM TABULEK

Tabulka A: Celkový počet dívek a chlapců, kteří se již dopustili delikventního chování a těch, kteří se delikventního chování nedopustili a podíl jejich sociálně patologického jednání	44
Tabulka B: Celkový počet dívek a chlapců, kteří se již dopustili delikventního chování a těch, kteří se delikventního chování nedopustili a podíl jejich závislostí	45
Tabulka 1. Pohlaví respondentů	46
Tabulka 2. Věk respondentů	46
Tabulka 3. Jednotlivé druhy látkových závislostí	47
Tabulka 4. Možná dostupnost pervitinu	48
Tabulka 5. Odmítnutí drogy nabízené kamarádem	48
Tabulka 6. Jednotlivé druhy nelátkových závislostí	49
Tabulka 7. Osobní pocit tloušťky, přesto, že ostatní si myslí opak	49
Tabulka 8. Záměrné fyzické sebeublížení	49
Tabulka 9. Šikana ze strany spolužáků	50
Tabulka 10. Míra záškoláctví - u jednotlivců a ve skupině	50
Tabulka 11. Jednotlivé druhy delikventního jednání	51
Tabulka 12. Krádež v obchodě - u jednotlivců a ve skupině	51

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník	66
-----------------------------	----

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

DOTAZNÍK K BAKALÁŘSKÉ PRÁCI NA TÉMA „VLIV SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ NA DELIKVENTNÍ CHOVÁNÍ MLÁDEŽE“

Ahoj, jmenuji se Petra a jsem studentkou Sociální pedagogiky na univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. V současné chvíli pracuji na své bakalářské práci.

Jsem opravdu ráda, že mi při tom pomůžeš také Ty. Dotazník, na který se právě díváš, se totiž stane velmi důležitou součástí mé práce.

Dotazník je anonymní, Tvé odpovědi se dostanou jen ke mně a do výzkumné části mé bakalářské práce.

Děkuji za Tvůj čas.

1. Jsi dívka nebo chlapec?

- a) dívka b) chlapec

2. Kolik je Ti let?

- a) 15 b) 16 c) 17 d) 18 e) 19 a víc

3. Piješ alkohol?

- a) ano b) ne

4. Kouříš cigarety?

- a) ano b) ne

5. Pokud kouříš cigarety, doplň následující větu: „Kouřím, protože ...“

.....

6. Kouříš nebo jsi už někdy zkoušel/a kouřit marihuanu („trávu“)?

- a) ano b) ne

7. Čichal/a jsi někdy v životě (lepidlo, spreje, ...), aby ses „dostal/a do nálady“?

- a) ano b) ne

8. Pokud by sis chtěl/a nějakým způsobem obstarat pervitin, bylo by to:

- a) nemožné b) velmi obtížné c) docela snadné d) jednoduché

9. Vyzkoušel/a jsi už někdy v životě tvrdou drogu (heroin, kokain, LSD, extázi, pervitin)?

- a) ano b) ne

10. Jak těžko by se Ti říkalo „NE“, kdyby Ti Tvůj nejlepší kamarád/ka nabídl/a nějakou drogu a Ty by sis ji nechtěl/a vzít?

- a) velmi snadno b) docela snadno c) docela těžko d) velmi těžko

11. Dokážeš si představit, že by ve Tvém životě neexistoval mobil, tablet, internet?
a) ano b) ne
12. Trávíš někdy svůj čas hraním na výherních automatech?
a) ano b) ne
13. Cítíš se tlustý/á přesto, že Ti ostatní říkají, že jsi hubený/á?
a) ano b) ne
14. Nutíš se někdy zvracet proto, abys zabránil/a přibývání své hmotnosti?
a) ano b) ne
15. Už sis někdy během svého života záměrně fyzicky ublížil/a?
a) ano b) ne
16. Nadávají Ti nebo Tě nějakým způsobem urážejí spolužáci/žačky ve škole?
a) ano b) ne
17. Stává se, že Tě spolužáci/žačky fackují, kopají do Tebe nebo Tě jiným způsobem bijí?
a) ano b) ne
18. Ublížíje Ti někdo prostřednictvím internetu (na sociálních sítích, ...) nebo přes SMS?
a) ano b) ne
19. Chodil/a jsi nebo chodíš za školu?
a) ano b) ne
20. Pokud chodíš za školu, chodíš sám/sama nebo se vás na to domlouvá víc?
a) sám/sama b) chodí nás víc
21. Sebral/a jsi někdy něco v obchodě?
a) ano b) ne
22. Pokud jsi někdy něco sebral/a v obchodě, byl jsi při tom sám/sama nebo vás bylo víc?
a) sám/sama b) bylo nás víc
23. Bylo by pro Tebe snazší udělat něco protizákonného, kdyby do toho šel někdo s Tebou?
a) ano b) ne
24. Vzal/a jsi někdy peníze rodičům nebo někomu jinému?
a) ano b) ne
25. Pokud jsi někdy vzal/a rodičům nebo někomu jinému peníze, na co jsi je potom použil/a?
.....
26. Poškodil/a jsi někdy cizí majetek jen tak pro zábavu?
a) ano b) ne

27. Porval/a ses někdy tak, že potom musel být někdo ze zúčastněných ošetřen zdravotníkem?

a) ano b) ne

28. Měl/a jsi někdy u sebe ve škole nůž nebo střelnou zbraň?

a) ano b) ne

29. Napiš, co Tě jako první napadne, když se řekne závislost:

.....